МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____С.І. Сидоренко
«_____»____2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

Тема: ***СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«М» ***Цуприк Ілона Степанівна***

Керівник: канд. філол. наук, доцент ***Головня Алла Василівна***

Нормоконтролер:_____(*Кондратенко Юлія Вікторівна*)

Київ 2023

ЗМІСТ

Вступ ……..... 4

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження діалогічного мовлення…… 9

1.1. Діалог як лінгвістичне явище…… 9

1.2. Структура, функції та прагматичні особливості діалогічного мовлення у художніх текстах…… 14

1.3. Труднощі перекладу діалогічного мовлення у художньому тексті….. 18

Розділ 2. Методологія дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні..…….…….....……..…… 27

2.1. Аналіз стратегій маніпулятивного впливу…..…… 27

2.2. Мовні засоби вираження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні художніх текстів…….. 32

2.3. Методи дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способів їх перекладу…….. 37

Розділ 3. Відтворення мовних засобів стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні на матеріалі роману «Золотий компас» Ф. Пулмана…….……..…… 42

3.1. Стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману……...….. 42

3.2. Способи перекладу лінгвостилістичних засобів маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману……..... 49

3.2.1. Лексичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення……. 49

3.2.2. Стилістичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення……. 55

3.2.3. Синтаксичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення……. 60

Висновки …… 70

Список використаних джерел ……... 75

Додатки ……... 84
Додаток А……... 85
Додаток Б……... 86
Додаток В……... 87
Додаток Г……... 88
Додаток Д……... 90
Додаток Ж……... 94

ВСТУП

В останні роки художній дискурс є об’єктом дослідження багатьох наукових робіт, проте аспект маніпулятивного впливу у творах художньої літератури ще досі не є детально вивченим. Стратегії маніпулятивного мовлення у художньому дискурсі досліджували Т.Б. Маслова [46], О.М. Образцова [52], О.І. Морозова [47], Л.Л. Ільницька [32]; перекладацьких аспект засобів маніпулятивного впливу вивчали О.М. Калустова [33], О.В. Дяченко [28].

Маніпулятивний вплив здатний змінювати суспільну свідомість, регулювати відносини всередині країни і за її межами, навіть призводити до революцій та війн. Маніпулятивний вплив спрямований на суспільство таким чином, щоб можливою була підміна етичних смислів «культурного ядра» (тобто коли аморальність, наприклад, сприймається як норма) чи модифікація ментальних моделей тощо.

Під маніпуляцією зазвичай розуміють вплив, націлений на зміну активності людини у сфері маніпулятора, виконане настільки майстерно, що залишається ним непоміченим. Мовне маніпулювання – це комунікативна стратегія, що використовує особливості мови прихованого на адресата в інтересах адресанта. Маніпулятивний вплив здійснюється шляхом свідомого та цілеспрямованого використання тих чи інших особливостей мови, з метою прихованого впливу на адресата у потрібному для мовця напрямку. В процесі використання маніпулятивної стратегії впливу відбувається цілеспрямоване перетворення інформації (її спотворення, приховування чи подання певним способом та у певний момент) чи вплив на суб'єктивну сферу комуніканта.

Найяскравіше маніпулятивні стратегії реалізуються у діалогічному мовленні персонажів художніх творів, адже діалог виступає не просто як базова форма існування мови, а й, на думку багатьох видатних філософів, письменників, релігійних діячів, як форма людського життя загалом. Проблеми аналізу різних сторін діалогічної комунікації перебувають у центрі дослідницької уваги різних напрямів гуманітарних знань: діалог вивчається у філософії, психології, культурології, літературознавстві тощо. Великі наукові традиції має лінгвістичне вивчення діалогу

та діалогічного мовлення зокрема. Відповідно до основних норм спілкування між людьми розгортання діалогічного мовлення має здійснюватися з опорою на принципи комунікативного співробітництва. Однак у цій галузі нерідко зустрічаються і різноманітні порушення, неусвідомлені чи усвідомлені, що перетворює діалогічне мовлення з кооперативного на конфліктний (вербально-агресивний чи маніпулятивний). Розгляд мовних стратегій, прийомів і засобів мовного маніпулювання у діалогічному мовленні видається у наші дні особливо важливим у зв'язку з посиленням інформаційного впливу на суспільство загалом та його окремих представників.

Діалогічне мовлення художнього дискурсу наповнене емоційними мовними засобами, за допомогою яких здійснюється маніпулятивний вплив як на учасників діалогу, так і на читача цього діалогу. Основною ознакою мовної маніпуляції є те, що адресат не усвідомлює жодного факту маніпулювання, ні його змісту, характеру та спрямованості. Тим самим адресат цілеспрямовано втрачає можливість критично оцінити повідомлення. Мовні механізми маніпулятивних стратегій, як правило, засновані на різноманітних імпліцитних формах подачі мовцем потрібної інформації, яка міститься у сенсі тих чи інших мовних засобів на лексичному, синтаксичному чи стилістичному рівнях.

Стратегії маніпулятивного впливу досить часто простежуються у діалогічному мовленні персонажів англомовних художніх творів, які є бестселерами і в Україні зокрема. З цього випливає необхідність підбору адекватних еквівалентів мовних засобів маніпуляції в українській мові для того, щоб зберегти інтенцію автора та передати прагматичний потенціал діалогу.

Актуальність дослідження полягає у необхідності суттєвої наукової та загальнокультурної значущості вивчення стратегій маніпулятивної діалогічної комунікації на англомовному мовному матеріалі, а також відсутності в лінгвістичних дослідженнях опису маніпулятивного використання мовних одиниць на різних рівнях, їх реалізації в діалогічному мовленні художніх англомовних творів та відтворення їх у перекладі українською мовою.

Мета роботи полягає у дослідженні стратегій реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні за допомогою мовних засобів та їх відтворення при перекладі.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних **завдань:**

- охарактеризувати діалог як лінгвістичне явище;
- визначити структуру та прагматичні особливості діалогічного мовлення;
- висвітлити труднощі перекладу діалогічного мовлення у художньому тексті;
- проаналізувати стратегії маніпулятивного впливу;
- визначити мовні засоби вираження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні художніх текстів;
- висвітлити методи дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способів їх перекладу;
- визначити стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас» Ф. Пуллмана;
- дослідити способи перекладу лінгвостилістичних засобів маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях.

Об'єктом дослідження є стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні персонажів англомовного художнього твору.

Предметом дослідження є способи відтворення мовних засобів маніпулятивного у діалогічному мовленні персонажів художнього твору українською мовою.

Матеріал дослідження складає англомовний роман «Золотий компас» Ф. Пулмана, який побудований у формі діалогу, тому є оптимальним матеріалом для дослідження мовних засобів реалізації стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні на стилістичному, лексичному та синтаксичному рівні (вибірка становить 409 одиниць), та їх переклад українською мовою Наталі Рябової.

Під час вирішення визначених завдань використовувались наступні **методи дослідження**: *загальнонауковий* – для огляду теоретичних напрацювань, пов'язаних з

особливостями визначення поняття діалогу, діалогічного мовлення; *метод контекстуального аналізу* допоміг визначити текстове оточення мовних одиниць маніпулятивного впливу у тексті досліджуваного роману; *описовий метод* забезпечив аналіз теоретичної бази дослідження щодо опису стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні; *прагматичний аналіз* було використано для дослідження взаємозв'язку мовних засобів на різних рівнях, дій та суспільних умов; *метод порівняльного аналізу* забезпечив визначення доречності та відповідності перекладацьких стратегій, використаних перекладачем в українському варіанті матеріалу дослідження; *кількісний аналіз* дозволив встановити співвідношення у межах аналізованих одиниць.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до опису маніпулятивних стратегій у діалогічному мовленні героїв досліджуваного роману в аспекті співвідношення англомовного тексту та тексту перекладу українською. Також, новим є аналіз мовних засобів реалізації маніпулятивного впливу у діалогах одразу на кількох рівнях (лексичному, синтаксичному та стилістичному), а також визначення способів їх перекладу та адекватності передачі маніпуляції і її прагматичного впливу на читача.

Практичне значення отриманих результатів визначаємо можливістю їх використання при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, у лекційних курсах та спецкурсах з стилістики англійської мови, діалогічного мовлення, літературознавства та перекладознавства, на практичних і лабораторних заняттях, для розв’язання практичних проблем, пов’язаних з англо-українським перекладом.

Апробація отриманих результатів. Основні результати дослідження оприлюднено на ІІІ Всеукраїнській студентській науковій конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (травень 2023, м. Харків) та V Міжнародній студентській конференції «Діджиталізація науки як виклик сьогодення» (грудень 2023, м. Суми).

Публікації отриманих результатів. Основні результати дослідження опубліковано у збірнику тез доповідей ІІІ Всеукраїнської студентської наукової

конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (травень 2023, м. Харків) та збірнику тез доповідей V Міжнародної студентської конференції «Діджиталізація науки як виклик сьогодення» (грудень 2023, м. Суми).

Цуприк І.С. Відтворення мовних засобів стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні в перекладі / збірник тез доповідей ІІІ Всеукраїнської студентської наукової конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики». Харків, 2023. С. 292-293.

Цуприк І.С. Стилістичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення / збірник тез доповідей V Міжнародної студентської конференції «Діджиталізація науки як виклик сьогодення». Суми, 2023. С. 172-176.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

1.1. Діалог як лінгвістичне явище

Людина особливим способом проявляється у кожному своєму виді діяльності, що дозволяє їй більше дізнаватися про себе та інших людей. Особливе місце у цьому займає комунікативна діяльність (лат. Communicatio – зв'язок, повідомлення): по-перше, маючи у ролі предмета спілкування іншу людину, по-друге, будучи, по суті, взаємодією (іншими словами, двостороннім процесом), тобто, в такому випадку суб'єкт пізнання одночасно є і об'єктом пізнання та відносин іншого або інших комунікантів (партнерів зі спілкування) [24, с. 14].

Діалог – це найяскравіший прояв реалізації комунікативної функції мови, первинна форма мовної комунікації. Саме у ньому відбувається безперервне взаємне спілкування людей, у процесі якого оформляється повідомлення. Діалог між людьми здавна усвідомлювався не просто як засіб спілкування, але і як засіб пізнання та самопізнання особистості, як механізм інтеграції та самоорганізації людського суспільства загалом. Ще в античній філософії та риториці формується інтерес до діалогу [92, с. 38]. Діалог постає як найдієвіший засіб побудови складних системних відносин людей у різних сферах життя. Проблема діалогу як способу позиційного обміну сягає корінням у далеке минуле, де діалог виникає як спосіб культивації мистецтва маніпуляції, тобто ефективного управління розумами і почуттями людей за допомогою використання мови та логіки. Це було продиктовано запитами суспільства ще в античний період.

Вже в еллінській культурі завдяки працям Платона з'являється феномен «сократичного діалогу» як специфічної форми інтелектуального спілкування людей, які самостійно мислять. Сократ порівнював мистецтво діалогічної розмови з «повивальним» мистецтвом у тому сенсі, що воно допомагає народженню істини. Платон вважав живу розмову початком мудрості, а поганого співрозмовника він

порівнював з німими книгами, які не вміють «відповідати на запитання», «не в змозі ні відповісти, ні спитати» [92, с. 50].

У філософських дослідженнях з давніх-давен і по теперішній час діалог трактується як універсальна умова і принцип будь-якого існування, як основний – діалектичний – метод пізнання. Аналізуючи безліч діалогів, таких, наприклад, як діалоги Платона, Сократа, вивчаючи філософські роботи з проблеми діалогу, психолого-педагогічні праці таких мислителів, які створювали концепції діалогу, як М. Бубер, Х. Гадамер, Ж.- Ж. Руссо, Ф. Ніцше, А. Камю, М. Хайдеггер, С.С. Аверінцев, Г.С. Батищев, М.М. Бахтін, Д.С. Лихачов, Г.М. Бірюкова, М.С. Каган, Ю.М. Лотман, та багатьох інших, можна виділити певні характеристики діалогу, що відображають його суть [92, с. 58].

До цих характеристик належать: цілеорієнтованість, за якої єдиною метою для учасників є пізнання істини, здобуття нового знання; умови успішності, що можливо при суб'єктно-суб'єктній парадигмі комунікативних відносин та рівності партнерів; емоційність учасників діалогу; взаєморозуміння особистих намірів суб'єктів діалогу, оскільки діалог вважається таким, що відбувся за умови знаходження всіх його суб'єктів у зоні «розуміння» та за відсутності комунікативних невдач; мотиваційно-стимулююче середовище, співтворчість; рефлексія; і, нарешті, найважливішою складовою є результат – перетворення особистих точок зору взаємодіючих суб'єктів та здобуття нового знання, відкриття нових смислів [23, с. 210].

Сучасний словник-довідник визначає діалог як «особливий рівень комунікативного процесу, у якому відбувається злиття особистостей учасників комунікації» [90, с. 244]. Також словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики визначає діалог як розмову людей, як переговори, як вільний обмін думками між представниками двох сторін, як жанр філософського чи літературного твору, написаного у вигляді бесіди. Таке вузьке трактування діалогу не розкриває у всій повноті його онтологію, його багатофункціональність, його всеосяжну роль і місце у житті [91, с. 48].

Якщо розглядати діалог як факт мовної взаємодії з суто формального аспекту, то в загальному вигляді його можна визначити як взаємний обмін репліками двох

співрозмовників у режимі усного непідготовленого мовлення, який здійснюється одночасно в одному місці: «Для діалогу у вузькому його розумінні характерний наступний набір диференціальних ознак: наявність щонайменше двох співрозмовників; обов'язкова зміна мовців (на цій підставі розмова сама з собою виключається з розгляду); учасники діалогу розуміють мову, якою ведеться діалог; учасники діалогу бачать, щонайменше чують один одного» [52, с. 3].

О.М. Ботвінко справедливо зазначає, що реальний діалог завжди має початок і кінець. Таким чином, як і текст у лінгвістиці тексту, діалог має таку категорію, як інтегративність, тобто завершеність, єдність та цілісність [14, с. 215]. Однак інтегративність діалогу визначається позамовними умовами: інтенціями його учасників, темою, специфікою ситуації спілкування та ін [23]. Тематична цілісність діалогу визначає узгодженість ролей його учасників, його інформаційну складову, особливості розвитку думки [3].

Існує безліч підходів до визначення діалогу: «Діалог сприймається як функціональний різновид промови, тип комунікації, принцип організації комунікації, реалізація якого створює особливий тип тексту» [29, с. 13]. У цьому переліку відображено насамперед формально-структурне визначення діалогу. Діалог розглядається як мовленнєвий твір, як особливий тип текстової організації мови [23], як форма мови [92] як тип комунікативної взаємодії [91].

Однак у працях С.В. Засєкіна міститься вказівка на можливість функціонального, комунікативно-прагматичного розуміння діалогу: діалог утворюється «із взаємних реакцій двох індивідів, що спілкуються між собою, спонтанних реакцій, що визначаються ситуацією або висловлюванням співрозмовника» [29, с. 5]. Іншими словами, діалог це насамперед об'єкт функціональний, що відображено, наприклад, у визначенні З.О. Гетьман: «Розмовний діалог або полілог є функціональним об'єктом, що складається з низки реплік комунікантів, кожна з яких зумовлена ситуативно і впливає на наступну репліку мовного партнера» [23, с. 92].

Також комунікативно орієнтоване розуміння діалогу як інтеракції людей, зумовленої умовами мовного спілкування, відображено у концепції Л.Л. Ільницької:

«Діалог – це акт безпосереднього спілкування двох людей, що протікає у формі ситуативно обумовлених мовних дій (вчинків), що виникають з ініціативи одного з них (мовця) у процесі його діяльності в той момент, коли обставини цієї діяльності створюють перед ним проблему, яку він може (або вважає за доцільне) вирішити шляхом залучення до цієї діяльності іншої компетентної, з його точки зору, особи (співрозмовника), внаслідок чого їх спілкування розвивається у напрямі вирішення цієї проблеми і завершується або її вирішенням, або тоді, коли мовець переконується у нездатності (або небажанні) співрозмовника до її вирішення» [32, с. 15].

Отже, бачимо, що діалог необхідно визначати як феномен комплексний – мовленнєвий, розумовий, структурний, функціональний, комунікативний. Ця комплексність у сучасній науці про мову знаходить своє вираження у понятті «дискурс» [32]. У сучасному розумінні діалог розглядається саме як вид (тип) дискурсу (діалогічний дискурс у протиставленні монологічному та внутрішньому). Це відображено, наприклад, у визначенні Ж.Д. Горіної: «Діалог – це тип дискурсу, результатом якого є текст, створюваний у певній комунікативній ситуації спільними зусиллями двох комунікантів із більшою чи меншою спільністю «картини світу», кожен з яких керується своїми цілями, але при цьому має більш менш чітке уявлення про цілі співрозмовника» [24, с. 14].

Діалогічна взаємодія як особливий тип дискурсу розглядається у роботах багатьох вчених [16; 32; 26]. Так, Г. Васьківська під діалогічним дискурсом розуміє «результат спільної комунікативної діяльності двох або більше індивідуумів, що включає, крім власне мовного твору, певний набір екстралінгвістичних ознак (конситуативні показники, певні пресупозиції тощо)» [16, с. 11].

Зазначена вище складність та багатоаспектність організації діалогічної взаємодії уможливлює різні підходи до класифікації діалогічного дискурсу: «Діалогічні дискурси можуть класифікуватися за цілою низкою ознак: соціолінгвістичних, психолінгвістичних, комунікативно-прагматичних, тематичних та ін.» [26, с. 153].

Згідно з метою нашого дослідження найбільший інтерес становлять класифікації діалогів за комунікативно-прагматичними ознаками. Це, наприклад,

розподіл діалогів залежно від різних сфер комунікації та її типів: особисті та публічні; офіційні та неофіційні; побутові, виробничі, наукові та навчальні, особистісно орієнтовані та статуснорольові (інституційні) [16]. За характером комунікативної спрямованості діалоги можна поділяти на діалоги-повідомлення, діалоги-обговорення та діалоги-бесіди [29]; діалоги-спори, діалоги-дискусії, діалоги-обговорення, діалоги-аргументації, діалоги-переговори, діалоги-інтерв'ю, діалоги-розпитування, діалоги-допити та ін. [26], на діалоги диктальні та модальні, які поділяються на полемічні та унісонні [29]; на інформативні, рескриптивні, дискусійні, регулятивні, безмовні (тобто фатичні) [23]. За інтенціями комунікантів розрізняються діалоги афілятивні (експресивна макроінтенція); діалоги-інтерв'ю (евристична макроінтенція); інтерпретаційні (координативна макроінтенція); інструментальні (регулятивна макроінтенція) [16]. За цілеорієнтованістю розрізняють діалоги одноцільові (дзвінок у довідкову службу) та багатоцільові [26].

Інша класифікація діалогічної взаємодії, важлива за метою нашого дослідження, – це поділ типів діалогу відповідно до дотримання або недотримання учасниками мовної взаємодії принципу кооперації [72, с. 45]. Насамперед це різниця між кооперативними діалогами і конфліктними діалогами, яка, в класифікації С.В. Засєкіна, має вигляд опозиції між діалогом-синтезом та діалогом-суперечністю, або, в іншій термінології, діалог-унісон та діалог-емоційний конфлікт (сварка) [29]. Більш розгорнутою є ця класифікація у роботах С.П. Паламар: «Спостереження за динамікою взаємної орієнтації мовної поведінки учасників діалогу уможливлює виявлення ступенів комунікативної координації мовної поведінки, виходячи з яких виділяються базові модальні координативні типи діалогів: консентний, конформний, полемічний і конфліктний» [16, с.13] представлена дворівнева трикомпонентна типологія: комунікація поділяється на кооперативну та некооперативну; остання у свою чергу поділяється на конфліктну (вербально-агресивну) та маніпулятивну.

Отже, розглядаючи діалог як факт мовної взаємодії, в загальному вигляді його можна визначити як взаємний обмін репліками двох співрозмовників у режимі усного непідготовленого мовлення, який здійснюється одночасно в одному місці. З лінгвістичного аспекту діалог необхідно визначати як феномен комплексний –

мовленнєвий, розумовий, структурний, функціональний, комунікативний, тобто у межах дискурсу. Діалогічні дискурси можуть класифікуватися за цілою низкою ознак: соціолінгвістичних, психолінгвістичних, комунікативно-прагматичних, тематичних. У межах комунікативно-прагматичного підходу діалогічна комунікація поділяється на кооперативну та некооперативну; остання у свою чергу поділяється на конфліктну (вербально-агресивну) та маніпулятивну.

1.2. Структура, функції та прагматичні особливості діалогічного мовлення у художніх текстах

Виділяючи феномен діалогу як явища цілісного (структурного, функціонального та комунікативного), вчені неминуче приходять до проблеми виявлення його устрою, виявлення одиниць діалогу: «У лінгвістиці існують формально-структурний та функціонально-прагматичний підходи до відокремлення комунікативних особливостей діалогічного мовлення. Обидва підходи враховують діалогічний характер комунікативної події» [13, с. 51]. Оскільки ми розглядаємо діалог як явище дискурсу, то відповідно ми розглядаємо діалогічне мовлення, яке В. А. Бухбіндер визначає як «форму мови, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи кількома особами» [6, с. 249]. Причому автор стверджував, що «в основі будь-якого діалогічного мовлення лежать різні висловлювання, комбінування яких становить його сутність» [6, с. 249]. Обмін репліками у діалогічному мовленні визначається як реалізація певних інтенціональних станів комунікантів і може мати певну емоційну тональність, виражати настрої співрозмовників. Найяскравіше це відображається у художніх текстах, відповідно художніх діалогах.

С. Паламар визначає діалогічне мовлення як одну з форм мови, при якій кожне висловлювання прямо адресується співрозмовнику і виявляється обмеженою безпосередньою тематикою розмови [16, с. 12]. Вітчизняний лінгвіст Л. Порядченко трактує діалогічне мовлення як поєднання усних висловлювань, що послідовно породжуються двома або більше співрозмовниками у безпосередньому акті спілкування, яке характеризується спільністю ситуацій та мовних намірів [16, с. 13].

Виходячи з наведених визначень, можна зробити висновок, що діалог є мовленнєвою взаємодією, суть якої становить обмін учасниками процесу спілкування взаємообумовленими репліками в рамках певних комунікативних ситуацій. Розмовний діалог (характерний для природного спілкування) будується з урахуванням реальних явищ дійсності. У літературному творі подібні ситуації, які задаються його автором: діалоги персонажів є продуктом його уяви, ретельно моделюються виходячи з того, яким автор бачить комунікативну взаємодію своїх героїв, в які умови він їх поміщає [8, с. 14].

Функціонально-комунікативний аспект опису діалогічного мовлення враховує процеси безпосереднього мовного спілкування та різних проявів мовної діяльності людини. З цього випливає, що діалог – це складне мовленнєве утворення, що відображає комунікативну подію усного контактного безпосереднього спілкування, в якому партнери шляхом зміни комунікативних ролей мовця і слухача в конкретній ситуації, прагнуть до досягнення певної мети та бажаних результатів за допомогою певних стратегій і тактик [68, с. 23].

Згідно зі стилістичним аспектом діалог розглядається і як найважливіший компонент композиційно-мовленнєвої структури художнього тексту, і як продукт мовної взаємодії комунікантів, які в умовах різних факторів (ситуація спілкування, індивідуальні особливості мови та ін.) використовують певні мовні засоби. У фокусі дослідження таких мовознавців, як О.А. Семенюк, знаходяться риторико-стилістичні, словесно-стильові особливості діалогічного мовлення, вивчаються мовні засоби репрезентації його змісту [59].

Діалог художній за своєю будовою та мовним наповненням загалом відповідає звичайному діалогу в мовленні. Адже обидва зіставні типи діалогу розвиваються за законами мовної діяльності, які єдині для всіх носіїв мови. Проте, дещо відрізняє художній діалог від звичайного, такі відмінності полягають в інтенціональності. Як стверджує А.Д. Бєлова, «треба враховувати протилежну спрямованість дискурсу в побутовому діалозі та діалозі художньому: якщо діалог побутовий є наслідок ситуації, що склалася, та інтенцій мовців, то діалог художній естетично самоцінний і сам каузує дискурс, є його причиною» [10, с. 11].

Художнє діалогічне мовлення постає як продукт одного із найскладніших видів комунікації – художньо-літературного, суб'єктами якого, окрім автора та читача, стають персонажі [19, с. 8]. Проблема включення діалогу в авторське оповідання тісно пов'язана з проблемою передачі явищ усного мовлення в літературних творах різних жанрів. У мові художньої літератури, як свідчить О.М. Калустова, «знаходять своє відображення найрізноманітніші аспекти мови, які транслюються крізь призму світогляду та майстерності письменника» [33, с. 31].

Художня репрезентація мовної взаємодії в літературному творі підпорядкована єдності авторського задуму, тому її подібність до реального діалогічного мовлення суто умовна. Відповідно до Н.І. Андрейчук, єдність художнього тексту обумовлена єдністю свідомості, що стоїть за ним, суб'єктом якого є автор – творець тексту [2, с. 275]. Однак у межах цієї єдності автор – творець тексту конструює ряд позицій, що не збігаються одна з одною, точок зору, які знаходяться один з одним у складних взаєминах – «голосів», у термінології О.М. Образцової [52, с. 48].

За власне мовне втілення різних позицій у художньому тексті відповідають, на думку Н.І. Андрейчук, різні функції та значення «егоцентричних елементів» (*я, ти, там, тут, зараз, тоді, це, ось, вступні слова, частинки тощо*), які вчений описує за допомогою терміну «режим інтерпретації». Постулюється два основних режими інтерпретації – наративний (реалізований у розповіді від автора) і «акторомовний» реалізований у діалозі персонажів «від першої особи»). У своїй основній, дейктичній функції «егоцентрики» можуть виступати лише в режимі актомовної інтерпретації, який максимально наближений до природного діалогічного мовлення у реальному житті [2, с. 276].

З усіх форм прямого мовлення, що використовуються в художній прозі, діалог найбільшою мірою відображає особливості побутової розмовної мови. У діалозі міститься різноманітніші, ніж у авторському розповіді синтаксичні конструкції, що передають живі інтонації розмовної промови. Діалог спрямований на передачу розмовної мови: велика кількість розмовних виразів, просторіччя, широке використання емоційно-експресивної лексики та синтаксичних засобів (простих та безсполучникових речень), важлива роль інтонації [53, с. 5].

Таким чином, справжнім адресатом художнього діалогу є читач, який у певний момент повинен зрозуміти художній задум автора. Тема діалогу виникає не стихійно, а з волі автора. Тому в художньому творі рідше, ніж насправді, зустрічаються розмови, що належать до побутових ситуацій і частини розмови, які використовують люди у повсякденному житті (вітання, питання про здоров'я і т.д.).

Також суттєвими є функціональні особливості художнього діалогічного мовлення. Художнє діалогічне мовлення є взаємопов'язаною системою функцій, ядро яких складають: естетико-комунікативна, сюжетоутворююча, текстоутворююча, характерологічна, оцінна функції [52, с. 85]. Це істотно відрізняє його від функцій природного діалогу, які загалом відповідають стандартним функціям мови, виділеним ще Р. О. Якобсоном [78]. Іншими словами, діалог у художньому тексті має низку специфічних функцій, яких немає у звичайного діалозі: «Установка на об'єктивне зображення дійсності наштовхує письменника до того, що він виражає себе переважно через діалоги персонажів, що сприяє об'єктивації оповідання: усувається суб'єктивність оповідача, домінує думка і слово героя. Діалог у цьому випадку має високий ступінь інформативності: він рухає дію, розвиває сюжет, виявляє взаємини персонажів, визначаючи їхню лінію поведінки» [78, с. 86].

Оцінна функція знаходить своє вираження у вигляді прямої мови персонажів певної системи оцінок, їх ціннісних позицій, якими вибудовується і єдина ціннісна і модальна перспектива всього твору, що відбиває вже естетичні установки самого автора. Також діалог у художньому тексті виконує і композиційну, а саме – сюжетоутворюючу та текстоутворюючу функції, тому що за допомогою діалогів розвивається основний конфлікт твору та супутні сюжетні лінії. Часто саме діалогом марковані ключові елементи композиції – зав'язка, кульмінація, розв'язка [23, с. 32].

Динаміка характерів персонажів та відповідний їй рух сюжету нерідко основуються на діалозі, особливо якщо ми маємо справу з творами, в яких присутній гострий драматизм дії та наростаюча психологічна напруга, пронизані різноманітними конфліктними ситуаціями та нагромадженням складних життєвих обставин. О.М. Образцова додає: «Таким чином специфіка художнього діалогу визначається естетичною функцією, здатною репрезентувати процес художньо-

образного мислення» [52, с. 85]. У художніх діалогах, з одного боку, відображаються особливості мовної поведінки героїв, за якими стоять особливості світосприйняття, ідеали, етичні орієнтири та ціннісні пріоритети; з іншого боку, у художніх творах діалоги є відображенням внутрішньо суперечливого художнього світу та самого письменника, драматизму його художнього мислення загалом.

Отже, слідом за В. А. Бухбіндером ми визначаємо діалогічне мовлення як форму мови, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи кількома особами. Обмін репліками у діалогічному мовленні визначається як реалізація певних інтенціональних станів комунікантів і може мати певну емоційну тональність, виражати настрої співрозмовників, що передає художній текст. У діалозі міститься різноманітніші, ніж у авторській розповіді, синтаксичні конструкції, що передають живі інтонації розмовної промови, адже діалог спрямований на передачу розмовної мови, що є прагматичною ціллю автора. Для цього використовується велика кількість розмовних виразів, просторіччя, спостерігається широке використання емоційно-експресивної лексики та синтаксичних засобів (простих та безсполучникових речень), важлива роль інтонації. Художнє діалогічне мовлення є взаємопов'язаною системою функцій, ядро яких складають: естетико-комунікативна, сюжетоутворююча, текстоутворююча, характерологічна та оцінна функції.

1.3. Труднощі перекладу діалогічного мовлення у художньому тексті

У попередньому підрозділі ми розглянули особливості діалогічного мовлення у художньому тексті. До характеристик такого типу діалогу необхідно віднести його цілісність, змістовну співвіднесеність окремих фрагментів, інформативність і завершеність. У цьому підрозділі визначимо труднощі перекладу діалогічного мовлення у художніх текстах.

Переклад вважається одним із способів заснованого на герменевтичних техніках розуміння сенсів і метасенсів, які проявляються у художньому тексті. Ці сенси та метасенси реалізовані в національно-специфічних мовних засобах, які потребують дешифрування. Чим більше національна культура мови оригіналу віддалена від національної культури мови перекладу, тим більше зусиль та

винахідливості перекладач змушений докладати задля такого дешифрування. На жаль, як правило, чим далі дві культури перебувають одна від одної, тим менше вони вивчені і менше розроблено методологію дешифрування сенсів іншої культури у кожній з них.

Художній переклад можна визначити у літературознавчому, або в лінгвістичному аспекті. Літературознавчий принцип перекладу наголошує, що мову треба розглядати «як засіб для здійснення мистецького завдання», а найважливішою є ідея, яка висловлена у вихідному творі [51, с. 25]. Проте, в аспекті лінгвістичного перекладу, художній переклад має відповідати оригіналу у лінгвістичному сприйнятті, тобто, передбачається дослівний переклад. За словами Н.М. Нестеренка, завдання перекладу полягає «у збереженні змісту, функцій, стильових, стилістичних, комунікативних та мистецьких цінностей оригіналу» [51, с. 26]. Інакше кажучи, при перекладі треба враховувати сенс і стиль оригіналу, а не лише значення лексичних одиниць.

Приймаючи це до уваги, Т.Є. Некряч виділяє чотири особливості художнього перекладу. По-перше, переклад може бути точним, тобто, не потрібно пояснювати чи доповнювати текст, а необхідно зберігати «нюанси та відтінки висловлювання» [49, с. 29]. По-друге, художній переклад має бути стислим, а не багатослівним. По-третє, переклад має бути зрозумілим. Перекладачеві пропонується уникати складних речень та двозначних зворотів. Остання особливість художнього перекладу – літературність. Тут ми розуміємо те, що переклад має «цілком задовольняти загальноприйняті норми літературної мови» [49, с. 36].

Досить часто художні твори є фантастичними, або містять видуманий, фантастичний образ. В процесі їх перекладу варто брати до уваги мову, що містить реалії, тобто, явища вихідної культури, які часто не мають повного еквівалента у мові перекладу. Переклад слів-реалій є складним завданням, оскільки перекладу необхідно не лише правильно обрати конкретну лексичну одиницю у мові перекладу, а й враховувати її культурні норми. Реалії є самостійним розрядом слів, що входить до складу безеквівалентної лексики. Під безеквівалентною лексикою розуміємо «лексичні одиниці однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів

серед лексичних одиниць іншої мови» [7, с. 51]. Безеквівалентна лексика характерна для мови художніх творів, особливо фантастичних. Вона відображає культуру, цінності, побут та традиції народу. Крім цього, реалії – «одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві певній лінгвокультурі та відсутні у лінгвокультурній спільності, яка порівнюється з оригіналом» [86, с. 48]. Мова фантастичних текстів насичена реаліями, які ускладнюють завдання перекладача.

Крім слів-реалій, у перекладі художніх текстів потрібно враховувати і казкові формули, які є найстійкішими елементами фантастичних творів. Перекладачі повинні знайти відповідний еквівалент цих формул, тому що вони викликають «у читачів звичні асоціації, потрапляючи у фантастичний світ» [82, с. 68]. Особливості цих початкових формул треба враховувати під час перекладу, тому що одночасно береться до уваги і специфіка оригіналу та культура тієї країни, на мову якої здійснюється переклад. Крім того, складність у перекладі художніх творів з елементами фантастики «представляє переклад власних імен, вигаданих імен та власні назви», тому що вони можуть підкреслювати характер персонажа [82, с. 72].

Окрім зазначеного, фантастичні художні твори містять метафори і фразеологізми, оскільки «метафоричний спосіб пізнання світу» становить не лише суть такого твору, а на думку деяких вчених, «є взагалі основним способом світосприйняття людини» [1, с. 14]. Метафори і фразеологізми не можна просто перекласти, їм потрібно знайти відповідний еквівалент. Для англійських фантастичних творів ще характерні й повтори, які є способом «логічного та емоційного виділення факту чи думки» [8, с. 10]. Тому перекладачі мають їх враховувати. Необхідною умовою в процесі перекладу художніх творів є збереження та передача «національно-культурної інформації» [8]. У зв'язку з передачею такої інформації, слід зазначити, що перекладачі можуть змінювати текст, тобто, вдаватись до адаптації.

З. Шавіц у своїй роботі пише, що існує два принципи, які перекладачі повинні враховувати у разі використання адаптації. По-перше, можна застосовувати адаптації відповідно до того, що суспільство вважає корисним і доречним для людини. А другий принцип полягає в тому, що текст необхідно адаптувати до рівня розуміння

цільової аудиторії [101]. На сьогодні, другий принцип стає все більш домінуючим, але перший принцип певною мірою ще впливає на сьогоднішні переклади.

Переклад діалогів у художньому тексті з англійської на українську може становити проблему для перекладача. Художній діалог сприймається як імітація розмовної мови, у ньому сконцентровані найбільш типові її риси. В процесі перекладу діалогу враховується низка чинників. По-перше, діалог передає характер персонажа, розкриває його образ. По-друге, у діалозі проявляється як розвиток сюжету, так й авторське бачення проблеми [101].

Найбільш проблематичним є переклад дієслова *to say (said),* що вводить пряму мову. В англо-українських словниках дієслово *to say* перекладається як *говорити, сказати*, але неможливо уявити, щоб у перекладі діалогічного мовлення українською перекладач кілька разів використовував дієслово *сказати*. В українській мові це трактується як мовна помилка. Зазвичай у такому випадку в процесі перекладу використовуються лексичні одиниці, що вводять невербальний компонент, який допомагає сформувати уявлення про емоційний стан мовця, про його мотиви, ставлення до того, про що йдеться [38, с. 68].

Невербальний компонент є національно обумовленим; засоби невербальної комунікації дають уявлення про культурні особливості народу. Передача невербального компонента вимагає від перекладача глибоких лінгвокультурних та екстралінгвістичних знань. Тільки за таких умов вдасться передати оригінальний текст у неспотвореному вигляді, зберегти первісний авторський задум, інтерпретацію образів персонажів. У такому разі доцільно говорити про прагматичну адаптацію тексту оригіналу до особливостей картини світу носіїв мови, на яку здійснюється переклад [85, с. 29].

Необхідність прагматичної адаптації пояснюється теорією Е.Т. Холла про існування висококонтекстних та низькоконтекстних культур. Згідно з Е. Холлом до високо-контекстних культур відносяться культури, у яких багато що визначено немовним контекстом, саме поглядами, жестами, ієрархією, статусом, інтер'єром тощо. Вся необхідна додаткова інформація вже закладена у свідомості людей [75, с. 36]. У мові використовують багато натяків, прихованих значень, сенси

виражаються імпліцитно [75, с. 46]. До низько-контекстних культур належать культури, в яких більша частина інформації міститься саме в словах, люди відкрито висловлюють свої бажання та наміри, не розраховуючи, що їх зрозуміють без слів [75, с. 51]. Англійська мова, зокрема, є мовою з низькою контекстною залежністю, тоді як українська – мовою з високою контекстною залежністю. Здійснення комунікації між представниками високо-контекстної та низько-контекстної культур є проблематичним процесом, що може породити непорозуміння, образу і, як наслідок, ворожість. Подібна відмінність культур обумовлює складність передачі діалогічного мовлення, зокрема, дієслів, що вводять її [75, с. 55].

Крім поняття високо- і низько-контекстної культури Е.Т. Холл запроваджує поняття монохронної та поліхронної культури. Сприйняття часу у різних культурах відрізняється, що дуже актуально як для теорії міжкультурної комунікації, так і для діяльності перекладача. У монохронних культурах час сприймається лінеарно, за період часу виконується один вид діяльності, звідси і пунктуальність та обов'язковість. У поліхронних культурах час сприймається інакше, за один час виконується кілька видів діяльності, на першому плані зображуються міжособистісні відносини. Пунктуальності не надається такого великого значення, як у монохронних культурах. Час сприймається як вузол переплетення багатьох подій [75, с. 104] Взаємовідносини представників різних систем сприйняття часу найчастіше сповнені нерозуміння і стресу.

Українська мова належить до мов поліхронної культури. Тому перекладачеві важливо вказати не просто те, що було сказано в репліці персонажа, але й те, як це було сказано, з якими емоціями, яким підтекстом [38, с. 14]. Важливо передати, у якому стані перебуває персонаж, що він відчуває у цей момент.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в процесі перекладу діалогічного мовлення у художньому творі перед перекладачем постають два основні завдання:

– передати художню своєрідність та образність мови персонажів, які відображають їх характери, а також рух сюжету загалом;

– передати прагматичний потенціал тексту, відобразити в перекладі авторську позицію як експліцитну, так і імпліцитну ідею твору.

У зв'язку з цим одним із центральних понять теорії перекладу є поняття «еквівалентність перекладу», яке позначає відносну спільність перекладу та оригіналу за відсутності їх тотожності [82, с. 39]. Поняття «еквівалентність» походить з формальної логіки, а у 60-ті рок XX століття міцно укорінилося в теорії перекладу. Перекладна еквівалентність означає насамперед те, що два тексти – текст оригіналу та текст перекладу – перебувають у певних відносинах еквівалентності один до одного [82, с. 29]. У формальній логіці під еквівалентністю розуміється рівність чи тотожність. Однозначно, що через розбіжність мовних систем та цілей перекладу між двома текстами не можуть виникнути відносини тотожності. За відсутності тотожності відносини між оригіналом та перекладом прийнято вважати еквівалентністю [82, с. 32].

Однак у поняття «еквівалентність» часто вкладається різний зміст, тому в теорії перекладу еквівалентність розглядається з різних точок зору, наприклад, як:

1) збереження інваріантності на рівні змісту;

2) рівноцінність впливу на адресатів вихідного тексту (ВТ) та тексту перекладу (ТП);

3) збереження структурно-семантичної подібності ВТ та ТП та виконання всіх вимог інваріантності;

4) повноцінний переклад, в процесі якого в ТП відтворюється весь зміст ВТ і досягається той самий вплив на адресата [1, с. 44].

Ми підтримуємо думку Л.К. Латишева, який визначає еквівалентність як повноцінну передачу денотативного змісту оригіналу з дотриманням мовних та узуальних норм мови перекладу, із збереженням структурно-семантичних особливостей вихідного тексту, з урахуванням рівноцінного регулятивного впливу на адресата мови перекладу [82, с. 32].

Різноманітність підходів до поняття еквівалентності спричинило створення її типології. Британський лінгвіст Дж. Кетфорд виділяє п'ять типів еквівалентності:

1) денотативна еквівалентність – це рівноцінність ВТ та ТП на рівні предметно-логічного змісту;

2) коннотативна еквівалентність – це рівноцінність сигніфікативних значень, зафіксованих у колективній свідомості носіїв вихідної мови (ВМ) та мови перекладу (МП);

3) текстуально-нормативна еквівалентність – це дотримання мовних норм, узуальних переваг у ТП та збереження структури ВТ;

4) прагматична еквівалентність – це рівноцінність впливу на адресата ВТ та ТП;

5) формально-естетична еквівалентність – це повноцінна передача естетичних, мовних та індивідуально-стилістичних особливостей ВТ [70, с. 116].

Задля досягнення еквівалентного перекладу ділогічного використовуються різні перекладацькі трансформації. Н. К. Гарбовський визначає трансформацію як «процес перекладу, в ході якого система сенсів, реалізується в мовленнєвих формах вихідного тексту, сприйнята і зрозуміла перекладачем через його компетентність, об'єкт трансформується природним чином внаслідок міжмовної асиметрії в більш-менш аналогічну систему сенсів, що утворюється у формі мови перекладу» [22, с. 370].

Л.С. Бархударов, розмірковуючи про перекладацьку діяльність, вважає переклад певним видом трансформації, а саме міжмовною трансформацією [7, с. 25]. Він розуміє під трансформацією «зміни у формальній структурі речення або його наповненні, що веде до появи речення, синонімічного вихідному» [7, с. 127].

А. Д. Швейцер пише про те, що термін «трансформація» використовується у перекладознавстві у певному сенсі». Насправді, на його думку, йдеться про «взаємозв’язок з вихідними та мовними висловлюваннями, заміну на переклад однієї одиниці висловлювання іншою, яку ми називаємо трансформацією. Перекладацькі трансформації є міжмовними операціями «перевираження сенсу» [86, с. 118].

Для досягнення еквівалентності тексту В. Н. Комісаров виділяє ряд перекладацьких трансформацій, які будуть слугувати для точного та адекватного перекладу мовних засобів. Він розрізняє кілька типів перекладацьких трансформацій:

стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні, граматичні трансформації [80].

Стилістичні трансформації означають зміну стилістичного забарвлення текстового елементу, що підлягає перекладу. До морфологічних трансформацій відносяться заміни однієї частини мови іншою або декількома частинами мови. Під синтаксичними трансформаціями розуміється зміна синтаксичних функцій слів та словосполучень. Сенс семантичних трансформацій полягає у перекодуванні інформації на семантичному рівні. Лексичні трансформації є відхиленнями від прямих словникових відповідностей [80, с. 123]. Говорячи про граматичні трансформації, ми маємо на увазі перетворення структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу [80, с. 123].

Найчастіше під час перекладацької діяльності використовуються трансформації змішаного типу. Зазвичай різного виду трансформації поєднуються одна з одною, тобто використовуються у комплексі. Саме такий складний, комплексний характер перекладацьких трансформацій зумовлює підвищену складність перекладацької діяльності. В результаті застосування перекладацьких трансформацій відбуваються певні зміни у змісті тексту, що перекладається.

У межах наведених типів перекладацьких трансформацій прийнято виділяти такі перекладацькі прийоми:

- перекладацьке транскрибування та транслітерація;

- калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

До складу граматичних трансформацій входять:

- синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);

- об'єднання речень;

- членування речень;

- граматичні заміни (стосуються форми слова, частини мови або члена речення).

Лексико-граматичні трансформації включають:

- антонімічний переклад;

- компенсацію;

- експлікацію (описовий переклад) [80, с. 83].

Отже, в процесі перекладу діалогічного мовлення у художньому творі перед перекладачем постають два основні завдання: передати художню своєрідність та образність мови персонажів, які відображають їх характери, а також рух сюжету загалом; передати прагматичний потенціал тексту, відобразити в перекладі авторську позицію як експліцитну, так і імпліцитну ідею твору. Такі труднощі перекладач намагається усунути за допомогою перекладацьких трансформацій. Відповідно до найпоширенішої класифікації запропонованої В. С. Комісаровим, розрізняють кілька типів перекладацьких трансформацій: стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні, граматичні трансформації.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

2.2. Аналіз стратегій маніпулятивного впливу

Підхід до вивчення мовного впливу практично є неможливим без дослідження такого явища як «маніпуляція». За своєю природою маніпуляція припускає досягнення певного результату в поведінці людини або групи людей, що підсумовує вплив на реципієнта, як за допомогою письмової, так і усної мови.

У лінгвістиці багато експертів пропонують розглядати термін «маніпуляція» як один із різновидів мовного впливу. При цьому, можна повідомити точний кордон між двома основними підходами у вивченні маніпуляції. Перший проводиться в рамках методології критичного дискурс-аналізу, представленого в роботах Т. ван Дейка, тоді як другий підхід простежуємо у логіці Д. Спербера і Д. Вілкона. Представники першої концепції пропонують розглядати маніпуляцію як одну із різновидів аргументативного дискурсу, покликаного зміцнити особливу увагу, яка приділяється полю маніпулятора, що виявляє безпосередній вплив. Приверженці прагматичної концепції пропонують свій варіант трактування маніпуляції, в якому цей термін актуалізує інформацію у свідомості реципієнта. Такий похід до визначення маніпуляції припускає застосування маніпулятором так званих «маршрутів інтерпретації», але сам процесі формулювання сенсу відбувається у пізнанні реципієнта [26, с. 153].

Проте, варто відзначити той факт, що деякі лінгвісти пропонують розмежовувати такі поняття як мовний вплив і маніпуляція. На думку І.А. Стерніна, основною відмінністю цих понять виступає свідомість або безсвідомість адресата. «Мовний вплив – це вплив на людину за допомогою мови з метою переконати її свідомо прийняти нашу точку зору, свідомо прийняти рішення про якусь дію, передачу інформації і т.д., а маніпулювання – це вплив на людину з метою спонукати

її повідомити інформацію, здійснити вчинок, змінити свою поведінку і т.д. несвідомо або всупереч її вдосконаленій думці, наміру» [63, с. 57].

Аналізуючи праці лінгвістів О.Г. Руда підкреслює, що запропоновані визначення мовної маніпуляції в більшості своєму спираються на визначення Є.Л. Доценко і містять ознаки психологічного впливу. У своїй роботі автор пропонує наступне визначення терміну «маніпуляція»: мовна (мовленнєва) маніпуляція (маніпулювання) – це різновид маніпулятивного впливу, який відбувається шляхом використання мовцем певних засобів мови з метою прихованого впливу на когнітивну і поведінкову діяльність [58, с. 25]. Однак, із запропонованого визначення можна зробити висновок, що самі маніпулятивні дії неможливі без мовних засобів. Дані ресурси мови, або як їх ще називають «мовні прийоми» багатьма авторами виділяються як маніпулятивні стратегії. Аналіз їх застосування може допомогти у виявленні маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні.

Однією з найбільш схильних до маніпулятивного впливу у світових та вітчизняних мовних практиках є форма мовної взаємодії, яка, відповідно до сучасних уявлень у науці про мову, розглядається як особливий тип дискурсу – діалогічний дискурс [26]. Цей напрямок пов'язаний у науковій традиції насамперед з ідеями Т. ван Дейка, який доводить, що для інтерпретації будь-якого типу дискурсу, в тому числі – діалогічного, необхідно враховувати план когнітивної активності мовця, його здатності проектувати зовні свої ментальні стани та активувати ментальні репрезентації [26, с. 158]. С.В. Засєкіна говорить про чотири аспекти діалогічного дискурсу: комунікативно-ситуативний, когнітивний, психолінгвістичний, власне дискурсивний (мовноповедінковий) [29, с. 9]. Учасники діалогічного мовлення у процесах породження та розуміння реплік здійснюють складну діяльність, що включає набір необхідних мотивацій (інтенційних станів), відповідних їм розумових операцій, комунікативних стратегій та моделей інтеракцій, які отримують конвенційне мовленнєве втілення [26, с. 172].

Конвенції діалогічної комунікації можуть свідомо чи несвідомо ігноруватися, порушуватися мовцями. Тоді ми маємо справу з девіаціями у сфері кооперативності діалогу як взаємної установки його учасників на комунікативну співпрацю на

кожному з етапів його здійснення [29]. У принципі можливі два типи некооперативної діалогічної комунікації – вербально-агресивна та маніпулятивна [29]. Тут ми докладніше зупинимося на маніпулятивній комунікації.

Потенційно будь-яка маніпуляція орієнтована на діалогічний відгук, на зворотний зв'язок, будучи особливим видом мовного впливу на адресата. Однак ми, з метою нашого дослідження, вважаємо дещо звузити об'єкт аналізу, докладніше зупинившись лише на тих моделях маніпулятивної комунікації, які є безпосередньо діалогічними – тобто засновані саме на механізмах діалогічних інтеракцій, так чи інакше задіяні принципи комунікативної взаємодії між учасниками спілкування, узгодження ролей комунікантів, використання статусу учасників чи експлуатацію самого формату мовного спілкування [47, с. 84].

У дисертаційному дослідженні Н.Г. Сіденко, присвяченому аналізу мовних засобів та мовних прийомів маніпуляції інформацією у ЗМІ, з опорою на існуючі в науці про мову дослідження з цієї проблеми, запропоновані такі типи та види маніпулятивних технік. До першого класу мовних прийомів маніпуляції належать комунікативні механізми спотворення інформації, які включають такі прийоми, як навішування ярликів, обігравання комунікативної категорії «свій-чужий», евфемізація та дисевфемізація, некооперативне використання виразних засобів мови. До другого класу автор відносить комунікативні механізми селекції інформації, до яких входить використання неавторизованої інформації, посилання на свідчення учасників та очевидців подій, посилання на авторитетну думку, включення до тексту цифрової інформації, некоректне звернення до історичних фактів. До третього класу належать комунікативні механізми замовчування інформації, що включають часткове висвітлення події та блокування інформації [60, с. 105].

З вищевказаного випливає, що в основі запропонованої класифікації лежить спосіб недобросовісного інформування адресата, тобто маніпуляції із фактологічною стороною мовних засобів. Нас же більше цікавить власне комунікативний аспект проблеми, тобто не що відбувається з інформацією, а що відбувається з мовними засобами її подання, з учасниками комунікації, з їх інтенційною сферою та сферою

мети, чому і як порушуються установки на комунікативну співпрацю, які є суттю принципу кооперації [68, с. 45].

Саме комунікативна сторона діалогічної взаємодії покладена в основу класифікації моделей маніпулятивної діалогічної комунікації в дисертації О.Г. Рудої, в якій розглядаються комунікативні стратегії уникнення теми, перепитування, переривання, підхоплення, навмисної зміни теми, відмови від комунікації, демонстративного мовчання тощо [58, с. 57]. Так, вищезазначені стратегії маніпулятивного впливу можуть бути виражені спеціальними мовними маркерами на різних рівнях мови. Проте, стратегія навмисної зміни теми не має спеціальних мовних маркерів, оскільки оперує тематико-змістовними одиницями діалогу, які не зводяться до однієї мовної моделі. Зазначена стратегія може брати участь у реалізації риторичних полемічних хитрощів або прийомів аргументації, коли замість інформації, необхідної за логікою продовження діалогу, співрозмовник обговорює значення слів, вжитих ініціатором діалогу, або оцінює саме комунікативний намір ініціатора [58, с. 59].

Розглянемо саме поняття комунікативної стратегії. Поняття комунікативна стратегія досить докладно досліджується у сучасній лінгвістичній літературі, проте зберігається неоднозначність тлумачення цього терміну та співвідношення таких понять, як комунікативна стратегія, тактика та мовний хід. З'явившись у рамках військового мистецтва, поняття «стратегія» зараз розширює своє значення і починає використовуватись у різних наукових дисциплінах: психології (стратегія поведінки), менеджменті (стратегія управління), економічній теорії (стратегія розвитку підприємства), лінгвістиці (комунікативна стратегія). Це веде до появи нових понять у значенні слова [13, с. 51].

У лінгвістиці розробку терміна «стратегія» пов'язують з ім'ям Т. А. ван Дейка, який звернув увагу на залежність результату мовного впливу від способу організації адресантом мовних вчинків та обліку специфіки цільової аудиторії. Інтерес дослідників різних напрямів та галузей лінгвістики та інших, суміжних із нею наук визначив появу кількох підходів до визначення терміна «комунікативна стратегія» [26, с. 165].

Так, А.Д. Бєлова, узагальнюючи аналіз наукових досліджень, присвячених вивченню стратегічної комунікації, виділяє такі підходи до визначення поняття «стратегія», як когнітивний, текстовий, психологічний та прагмалінгвістичний [9, с. 11]:

когнітивний підхід цікавлять стратегії розуміння та інтерпретації сенсу [26];

текстовий підхід акцентує увагу на наявності певного плану, відповідно до якого здійснюється процес побудови тексту, та на композиції готового тексту;

для психологічного підходу важливим є усвідомлення комунікативної ситуації як обміну співрозмовниками своїми «інтенційними станами» [37];

у рамках прагмалінгвістичного підходу вивчається планування та відтворення сукупності мовних дій, спрямованих на досягнення певного результату [84].

На наш погляд, відмінності у визначеннях у нашому випадку зумовлені тим, що кожен підхід акцентує увагу на одній із складових комунікативної стратегії. Тим не менш, у науковій літературі існують визначення, які надають максимально повне відображення сутності цього терміна. Наприклад, Х. Ланг визначає цікаве для нас поняття наступним чином: «Мовна (комунікативна) стратегія – це загальний план, або «вектор», мовної поведінки, що виражається у виборі системи продуманих поетапних мовленнєвих/пишучих мовних дій; лінія мовної поведінки, прийнята з урахуванням усвідомлення комунікативної ситуації загалом і спрямовану на досягнення кінцевої комунікативної мети (цілей) у процесі мовного спілкування [84, с. 51]. Таке визначення ми беремо за основу під час аналізу стратегій маніпулятивного впливу.

Згідно з теорією мовної комунікації [68], будь-яка комунікативна подія починається з потреби, яка обумовлена наявністю якоїсь проблеми: розривом між бажаним та дійсним. Усвідомлення цієї потреби, яка переростає таким чином у мотив, дозволяє людині сформулювати мету, яку необхідно досягти. Так, в основі створення художнього твору лежить потреба письменника сформувати у свідомості адресата певний (позитивний чи негативний) образ художнього твору [68, с. 84].

Такий етап мовної діяльності відноситься, швидше, до психологічної науки, проте з точки зору лінгвопрагматики ми також можемо розглянути деякі складові комунікативної ситуації, які передують власну вербальну взаємодію та визначають

спосіб її перебігу: соціальний статус комунікантів, фонові знання та ін. Зазначимо, що питання усвідомленості комунікативної стратегії є досить дискусійним. Проблема ступеня усвідомленості мовних вчинків та контролю за ними розглядається в роботі О.А. Семенюк [59]. З погляду дослідника, послідовність мовних процесів може мотивуватися планом (у разі вольової поведінки) чи установкою (у разі імпульсивної поведінки). Друге можливо, якщо у свідомості адресата існують відповідні стереотипні моделі поведінки у цій ситуації, певні сценарії (фрейми), що також можна назвати планом [59, с. 88].

Ф.С. Бацевич розрізняє усвідомлені та підсвідомі комунікативні стратегії У свідомій стратегії переважає усвідомлено-вольовий початок. Підсвідома комунікативна стратегія здійснюється без певного плану, задуму, вона характерна для спонтанного, невимушеного спілкування, метою якого є досягнення спільного позитивного результату – спілкування заради задоволення спілкування [5, с. 39].

Отже, мовна (мовленнєва) маніпуляція (маніпулювання) – це різновид маніпулятивного впливу, який відбувається шляхом використання мовцем певних засобів мови з метою прихованого впливу на когнітивну та поведінкову діяльність. Учасники діалогічного мовлення у процесах породження та розуміння реплік здійснюють складну діяльність, що включає набір необхідних мотивацій (інтенційних станів), відповідних їм розумових операцій, комунікативних стратегій та моделей інтеракцій, які отримують конвенційне мовленнєве втілення. Комунікативний аспект діалогічної взаємодії покладений в основу класифікації моделей маніпулятивної діалогічної комунікації, які формують наступні стратегії маніпулятивного впливу: уникнення теми, перепитування, перебивання, підхоплення теми, навмисної зміни теми, відмови від комунікації, демонстративного мовчання. Так, вищезазначені стратегії маніпулятивного впливу можуть бути виражені спеціальними мовними маркерами на різних рівнях мови.

2.2. Мовні засоби вираження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні художніх текстів

Мовленнєва діяльність у художньому творі завжди цілеспрямована і передбачає, зрештою, вплив на свідомість та вчинки персонажів за допомогою

вербальних засобів. В основі теорії мовленнєвого впливу існує думка про те, що людина може усвідомлено вибудовувати комунікацію відповідно до своїх інтенцій, цілеспрямовано впливаючи на адресата: «люди – це раціонально діючі істоти, здатні формувати і виконувати плани досягнень своїх цілей» [5, с. 78]. Мова в рамках цієї теорії сприймається як один із проявів цілеспрямованої поведінки. Здатність мови конструювати фрагмент дійсності, впливати на почуття, думки та поведінку іншої людини було проголошено представниками антропологічного підходу у лінгвістиці. Розгляд слова як дії в теорії мовних актів, запропонованої Дж. Остіном, Дж. Серлем та продовженою багатьма західними та вітчизняними вченими, дозволило по-новому поглянути на значення та можливості мови в природній комунікації [69]. Під мовленнєвим впливом І. А. Стернін розуміє «вплив людини на іншу людину або групу осіб за допомогою мови та невербальних засобів, які супроводжують мовлення для досягнення поставленої мети мовцем» [63, с. 51].

Основною ознакою маніпулятивних стратегій є те, що адресат не усвідомлює жодного факту маніпулювання, його змісту, характеру та спрямованості. Тим самим адресат цілеспрямовано втрачає можливість критично оцінити повідомлення. На думку ряду дослідників, маніпулятивна дія має комплексний характер і впливає на сферу оптимального, емоційного та вольового аспекту у внутрішньому світі адресата, вона може мати особистий, груповий та масовий характер [96; 98; 55]. Комплексний характер мовного маніпулювання також проявляється у тому, що він впливає на різні рівні мовної організації мовної особистості. Іншими словами, існують маніпуляції на рівні фактичному – різні випадки спотворення реальності чи неповного інформування, на рівні логічному (концептуальному, розумовому) – використання порушень логічних закономірностей, на рівні комунікативно-прагматичному – вплив на основі відступу від дискурсу та інших механізмів імпліцитних засобів, а також рівні власне мовному – використання лексичних, фразеологічних, стилістичних та синтаксичних одиниць та категорій з метою маніпулятивного впливу [55, с. 99].

Так, на рівні подання фактологічної інформації О.М. Бикова виділяє прийоми, пов'язані з цілеспрямованим перетворенням фактичного змісту повідомлень та роботою з інформаційним потоком. Різноманітність різних способів трансформації

змісту можна звести до наступних основних груп технік: селекція (від виборчої подачі фактів (наприклад, лише позитивних або негативних фактів) та вибору тем висвітлювання, до абсолютного замовчування та приховування небажаних тем), спотворення (також може приймати різні форми від помірних перетворень, як мінімізація, перебільшення, зміщення акцентів або підтасовування фактів, до фальсифікації, тобто повідомлення свідомо неправдивої інформації), виборчі способи подання інформації (до цієї підгрупи відносяться такі прийоми, як уривчастість та надмірність подачі інформації, ускладнення розуміння суті, надання статусу новини тому, що нею об'єктивно не є, тобто спочатку не представляє інтересу для аудиторії, особливе компонування тим, що дозволяє варіювати передбачувану читачем значимість повідомлень, а також послідовність і момент подання інформації, що дозволяє регулювати розмір аудиторії одержувачів) [12, с. 100].

На рівні логічних маніпуляцій виділяють логічні хитрощі (наприклад, хибні припущення, неявні порушення законів логіки, спотворення тези, некоректні порівняння, необґрунтовані генералізації та інші). Вони можуть використовуватися для псевдологічного обґрунтування хибних тверджень та переконання адресата у вигідних для маніпулятора думках. Сюди ж належать прийоми псевдоаргументації (у тому числі софізми), пов'язані з порушенням правил тотожності та однозначності тези, з логічними протиріччями та некоректним застосуванням аргументів (ігнорування умов, що обмежують вірність аргументу, наприклад, подання конкретного факту у вигляді закономірності) [14, с. 210].

До комунікативно-прагматичних маніпуляцій можна зарахувати некоректне використання постулатів спілкування Г.П. Грайса, використання маніпулятивних мовних стратегій і тактик (нав'язування хибної пресупозиції, підведення до хибного висновку, використання стратегії de re (буквально «від реалії», лат.) замість стратегії de dicto (буквально «від сказаного», лат.), некоректне використання мовних засобів та ін. [74]. Також до цієї групи можна умовно віднести некоректне використання риторичних засобів мови та явищ, які у роботах В.М. Петрик називаються мовними перетвореннями: анулюючі перетворення, які «часто призводять до виключення з опису певної частини сенсу сказаного» [55, с. 106]; фінгуючі перетворення, «що

вводять в опис ситуації деяких персонажів, події та/або предмети, що не містилися там спочатку» [55, с. 107]; ідентифікуючі перетворення, для яких характерна заміна конкретних учасників ситуації більш узагальненими описами, що призводить до невизначеності інтерпретації сенсу повідомлення; модальні перетворення, у яких спірне припущення видається за достовірне знання чи навпаки; епістемічні перетворення, пов'язані з маніпуляцією в аспекті істина/брехня [55, с. 93].

Оскільки ми досліджуємо реалізацію маніпулятивних стратегій у діалогічному мовленні, нас цікавить саме мовний рівень їх вираження. До власне мовної реалізації стратегій маніпуляції належать засоби різних рівнів мови:

- лексико-семантичні засоби: використання механізмів хибної оцінності, прийомів амфіболії – обігравання багатозначності, меліорації та пейоризації, оказіоналізмів, евфемізмів та дисфемізмів, некоректне використання родо-видових відносин, хибної синонімії експресивних засобів мови;

- словотвірні засоби: використання моделей словотвору, демінутивів та розмірно-оцінних дериватів, використання способів словоскладання та абревіації, моделей оказіонального словотвору та ін.

- морфологічні засоби: використання тих чи інших частин мови, наприклад, лише іменників, використання експресивного потенціалу морфології, зокрема, ненормативної реалізації граматичних категорій роду, числа, відмінка іменника, перехідності, стану, виду дієслова тощо;

- синтаксичні засоби: пасивізація, незакінчені речення, паралельні конструкції, обігравання різної модальності, нагромадження однорідних членів та однотипних конструкцій, у тому числі логічно несумісних, повтори, членування речень, емфатичні конструкції, замовчування, неповнота речень, анафора, епіфора та інші засоби експресивного синтаксису тощо [47, с. 85].

У працях І.А. Стерніна також вказуються параграфемні засоби: пунктуаційне варіювання – використання та розстановку розділових знаків, шрифтове варіювання – колір, розмір, кегль та гарнітура шрифту, а також способи шрифтового виділення, колір шрифту та ін. [63, с. 73].

У ряді робіт в окрему групу засобів мовного маніпулювання виділяються так звані засоби сугестії (навіювання): повтор, використання номінативних рядів іменників без дієслів, переважання коротких речень, еліпсис і умовчання, ампліфікація – нанизування однотипних емоційно-оцінних слів з метою досягнення ефекту «згущення», використання сильних позицій тексту заголовка, початку та кінця тощо [62; 66; 55]. Оскільки ми досліджуємо маніпулятивні стратегії у діалогічному мовленні персонажів художнього тексту, виділяємо також стилістичні засоби маніпулятивного впливу, а саме засоби метафоризації, хибних порівнянь, гіперболи, нагромадження епітетів, літота, а також різні інші засоби виразності.

Усі розглянуті вище мовні прийоми маніпулятивного впливу мають на меті нав'язати адресату власну думку та/або переконати його у своїй правоті. По-перше, вони створюють міфологічний, спотворений образ реальності, цим дезорієнтуючи адресата. По-друге, вони негативно впливають на систему цінностей адресата, поступово призводячи до її спотворення. По-третє, вони цим можуть змінювати моделі практичної поведінки адресата в потрібне для маніпулятора русло.

Як можна укласти з вищевикладеного, загалом немає будь-яких особливих, спеціальних прийомів маніпулятивного впливу. Будь-яка логічна операція, комунікативна стратегія або мовна категорія, використані зі спеціальними цілями у відповідних умовах мови, можуть мати маніпулятивний ефект [100]. Відома частка маніпулятивності може мати місце у будь-якій сфері спілкування, у будь-якій дискурсивній практиці, наприклад, у науковій діяльності, у педагогіці, у побутовому повсякденному спілкуванні. Однак у всіх зазначених вище сферах відсутня спеціальна мета отримання вигоди від застосування маніпулятивних механізмів – вони використовуються лише як засіб для досягнення інших, цілком кооперативних цілей.

Отже, стратегії маніпулятивного впливу на рівні фактичному – різні випадки спотворення реальності чи неповного інформування, на рівні логічному – використання порушень логічних закономірностей, на рівні комунікативно-прагматичному – вплив на основі відступу від дискурсу та інших механізмів імпліцитних засобів, а також рівні власне мовному – використання лексичних,

фразеологічних, стилістичних та синтаксичних одиниць та категорій з метою маніпулятивного впливу. Згідно з О.Г. Рудою, до власне мовної реалізації стратегій маніпуляції належать засоби різних рівнів мови: лексико-семантичні засоби, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, параграфемні засоби. Оскільки ми досліджуємо маніпулятивні стратегії у діалогічному мовленні персонажів художнього тексту, виділяємо також стилістичні засоби реалізації стратегій маніпулятивного впливу. Усі мовні прийоми маніпулятивного впливу мають на меті нав'язати адресату власну думку та/або переконати його у своїй правоті.

2.3. Методи дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способів їх перекладу

Методологія дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях та способів їх відтворення у перекладі, містить наступні методи: загальнонауковий, який включає методи дедукції та індукції; метод контекстуального аналізу; описовий метод; прагматичний аналіз; порівняльний аналіз; метод кількісного аналізу. Розглянемо кожен з методів детальніше.

Загальнонаукові методи використовуються у пізнанні всіх явищ дійсності і, отже, у всіх науках. Такі методи є одночасно методами мислення дослідників методи пізнавальної діяльності. До загальнонаукових методів відносимо індукцію та дедукцію. Індуктивний метод (індукція), що використовується в різних дослідженнях, полягає в способі пізнання досліджуваних явищ, який полягає у фіксуванні емпіричних даних та їх аналізу до їх систематизації, узагальнення і загальних висновків, що робляться на основі визначеної інформації. Цей метод полягає також у переході від одних уявлень про ті чи інші явища та процеси до інших – загальніших і найчастіше глибших. Основою функціонування індуктивного методу пізнання завжди є емпіричні дані [97].

Однак індуктивні узагальнення будуть цілком бездоганними лише в тому випадку, якщо досконало вивчені всі науково встановлені факти, на основі яких робляться ці узагальнення. Це називається повною індукцією. Але найчастіше зробити це дуже важко, а часом неможливо. Тому в пізнавальній діяльності, у тому

числі при дослідженні лінгвістичних явищ і процесів, використовується метод неповної індукції: вивчення якоїсь частини досліджуваних явищ та поширення висновку на всі явища цього класу. Узагальнення, отримані на основі неповної індукції, в одних випадках можуть мати цілком певний і достовірний характер, в інших – імовірніший характер [92, с. 36].

Достовірність індуктивних узагальнень можна перевірити шляхом застосування дедуктивного методу дослідження. Суть його полягає у виведенні з якихось загальних положень, які вважаються достовірними, певних наслідків, частина яких може бути перевірена досвідченим шляхом. Якщо наслідки індуктивних узагальнень, підтверджуються практичним досвідом (експериментом чи реальними політичними процесами), отже, ці узагальнення вважатимуться достовірними, тобто відповідними дійсності [92, с. 56]. У нашому дослідженні використовуємо методи індукції та дедукції для огляду теоретичних напрацювань, пов’язаних з особливостями визначення поняття діалогу, діалогічного мовлення та маніпулятивних стратегій.

Метод контекстуального аналізу вже давно використовується в лінгвістиці та культурології. Він полягає в пошуку в тексті тих фрагментів, які у певному контексту допомагають прояснити значення слова (наприклад, у разі омонімії), виключити його багатозначність та невизначеність [92, с. 22]. У роботах Г. П. Апалат контекст обмежується рамками речення. Розрізняють лексичний, синтаксичний, морфолого-синтаксичний, конструктивний та змішаний контексти, що залежить від того, на якому рівні відзначається індикація. Якщо лексичний контекстуальний індикатор, що забезпечує вказівний мінімум, знаходиться в безпосередньому синтаксичному зв'язку з словом, що реалізується, такий лексичний контекст називається лексичним контекстом першого ступеня. Якщо ж зв'язок їх опосередкований, то говорять про лексичний контекст другого ступеня [3, с. 38]. Важливою перевагою підходу О. О. Селіванової є те, що вона розглядає контекст як єдність реалізованого слова та індикатора, тобто враховує їхню взаємодію [92]. Метод контекстуального аналізу ми використовуємо з метою визначення текстового оточення мовних одиниць маніпулятивного впливу у тексті досліджуваного роману.

Описовий метод є найдавнішим методом мовознавства. Він виник на початку розвитку науки і є універсальним методом емпіричних наук. Базою цього методу служить мова на рівні основних ярусів, що розглядаються в аспектах синхронному, позапросторовому, дисфункційному, ідіоетнічному, некількісному. За визначенням Ф. С. Бацевич, описовий метод – це система дослідницьких прийомів, що застосовуються для характеристики явищ мови на певному етапі її розвитку. Це метод синхронного аналізу [5, с. 248]. Описовий метод має виняткове значення для навчання мові. Ще де Соссюр зазначав, що для мовців має значення тільки синхронія. Основною метою описового методу є методика спостереження з інтуїтивним виділенням мовних одиниць та зведенням останніх у певні групи. Метою цього є встановлення фактів і явищ, включення в ужиток наукового дослідження. Він дозволяє накопичувати велику кількість емпіричного матеріалу, розкласифікованого та інтерпретованого у ключі дослідження. У нашому дослідженні описовий метод використовується для аналізу теоретичної бази дослідження щодо опису стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та виділення їх класифікації.

Прагматичний метод аналізу – це метод виявлення експліцитних та імпліцитних засобів вираження комунікативної спрямованості тексту або висловлювання, ступеня вираження іллокутивної сили (ствердження чи думка, наказ, заклик чи прохання, порада, клятва чи обіцянка, образа чи похвала) типу мовного акту та ін; сюди належить аналіз різного роду порушень кооперативної мовної взаємодії, постулатів спілкування, ввічливості, і навіть засобів мовної агресії [11, с. 45]. В основі прагматичного аналізу маніпулятивних стратегій діалогічного мовлення персонажів художнього роману лежить дослідження взаємозв'язку мовних засобів на різних рівнях, дій та суспільних умов.

В процесі дослідження перекладацького аспекту мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій діалогічного мовлення персонажів художнього твору було застосовано порівняльний метод дослідження, який спрямований на порівняння способів вираження прагматичного потенціалу мовних засобів, які використовуються в оригіналі тексту та його перекладі. Порівняльний метод принципово історичний та прагматичний. Його основний прийом: використовуючи допоміжну діахронію,

встановити різний зріз синхронії. Порівняльний метод має принципово деіндивідуалізувати досліджувані мови у пошуках реконструкції протореалії. Наведений метод розвиває бачення структур рідної мови, вміння передавати зміст за допомогою цих структур. Розвивається почуття стилю і послідовності викладу, вміння бачити складні структури мови оригіналу. Порівняльний аналіз також розвиває словниковий запас, особливо в контексті відтінків значень слів і словосполучень, виробляє аналітичні здібності, терпіння, закріплює в пам'яті прийоми і стратегію перекладу [38, с. 47].

Історичність порівняльного методу обмежується лише визнанням історичної констатації мовної належності (не мова в загальному аспекті, а саме ця мова та дані мови так, як вони історично подані в їхній синхронії). Порівняльний метод принципово прагматичний, він спрямований на певні прикладні та практичні цілі, що аж ніяк не нівелює теоретичного аспекту розгляду його проблематики [38, с. 48]. У нашому дослідженні порівняльний метод використовується для визначення доречності та відповідності перекладацьких стратегій, використаних перекладачем в українському варіанті матеріалу дослідження.

Метод кількісного аналізу займає особливе місце у системі методів перекладацького та лінгвістичного дослідження. Він дозволяє розширити можливості вивчення лінгвістичних об'єктів, висловити в кількісній формі ступінь взаємодії складових їх елементів, визначити силу та характер впливу різних факторів, синтезувати нові джерела, що містять необхідні відомості. У нашому дослідженні, метод кількісного аналізу застосовується для підрахунку відсоткового співвідношення способів перекладу мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій українською.

Отже, методологія дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях та способів їх відтворення у перекладі, містить наступні методи: загальнонауковий, який включає методи дедукції та індукції для огляду теоретичних напрацювань, пов’язаних з особливостями визначення поняття діалогу, діалогічного мовлення та маніпулятивних стратегій; метод контекстуального аналізу використовуємо з метою

визначення текстового оточення мовних одиниць маніпулятивного впливу у тексті досліджуваного роману; описовий метод допоміг проаналізувати теоретичну базу дослідження щодо опису стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та виділення їх класифікації; прагматичний аналіз був застосований для дослідження взаємозв'язку мовних засобів на різних рівнях, дій та суспільних умов; порівняльний аналіз використовується для визначення доречності та відповідності перекладацьких стратегій, використаних перекладачем в українському варіанті матеріалу дослідження; метод кількісного аналізу застосовується для підрахунку відсоткового співвідношення способів перекладу мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій українською.

РОЗДІЛ 3

ВІДТВОРЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ СТРАТЕГІЙ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ЗОЛОТИЙ КОМПАС» Ф. ПУЛЛМАНА

3.1. Стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману

Стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні ми досліджуємо на матеріалі фантастичного роману «Золотий компас» відомого англійського письменника Ф. Пулмана. Сюжет роману зосереджується навколо дівчинки Ліри та її деймона Пантелеймона. Пошуки зниклого друга заводять Ліру та її деймона до далекої Півночі, де на льодових просторах панують броньовані ведмеді, а в морозному небі літають відьми. І де вчені проводять експерименти, про які навіть казати страшно. Лірі призначено долею не лише здолати велике зло, а й спробувати знайти джерело темних задумів.

У романі зустрічаємо ряд стратегій маніпулятивного впливу, які демонструють інтенцію мовців в процесі діалогу. Зазвичай маніпуляції простежуються у мовленні головних персонажів – Ліри та її деймона Пантелеймона, або як називає його героїня – Пан. Оскільки Ліра проживає у фантастичному світі, де кожну людину супроводжує її персональний «радник» деймон, саме вона найчастіше піддається маніпуляціям Пантелеймона, який майстерно використовує наївність дівчини, проте у деяких випадках вона також намагається маніпулювати ним задля досягнення своєї мети.

Серед найчастіше вживаних стратегій виділяємо маніпулятивне перепитування:

Lyra heard a tiny whisper; obviously Pantalaimon had squeezed in beside her. "We're going to have to stay here now. ***Why don't you listen to me?****". – "****Why I don't listen to you?****" she whispered back. "We wouldn't have seen the Master put poison in the wine otherwise* [89, с. 10].

У наведеному прикладі зазначена стратегія використовується Лірою, котра хоче простежити за ректором, але Пантелеймон не хоче цього робити, тому дівчина

застосовує маніпулятивну стратегію перепитування, яка полягає в тому, що відповідальний відповідає питанням на запитання. При цьому може декларуватись мета уточнення первинного питання або його частини, але насправді діалог переводиться в іншу площину.

У романі «Золотий компас» виділяємо також стратегію маніпулятивного перебивання репліки опонента:

“All good things pass away. Leave the tray here beside me. Oh, ask the Porter to send up the two cases I left in the Lodge, would you?”

“Here, my lord?” – “Yes, here, man”.

“And I shall put a screen and a projecting lantern, also here, ***and ….****”*

*“**Wren, you're forgetting your place**,” said Lord Asriel. “Don't question me; just do as I tell you”* [89, с. 32].

Стратегія перебивання використовується ініціатором діалогу у ситуації обриву репліки співрозмовника (простіше кажучи, той, хто ініціює розмову не дає опонентові повністю висловити свою думку). Така стратегія реалізується у вищенаведеному прикладі, де Лорд Ізраель надає накази своєму дворецькому і намагається маніпулювати ним, вказуючи на його статус, що підтверджує перебивання дворецького.

Далі виокремлюємо стратегію маніпулятивного шантажу:

“Lyra! What the hell are you doing?”

*“**Let go of me and I'll tell you!”***

“I'll break your arm first. How dare you come in here?”

“I've just saved your life!” [89, с. 29].

Стратегія маніпулятивного шантажу яскраво представлена у вищенаведеному діалозі Ліри та Ректора, де дівчинка вдається до маніпуляції заради того, щоб вивільнитись. У контексті стає зрозумілим, що Ректор не дуже задоволений тим, що Ліра ввірвалась до нього без запрошення, тому він схопив її і намагається придавити

її своїм авторитетним статусом, допитуючись як вона сміє вриватись до нього. Дівчина, намагаючись уникнути сутички з впливовішою за неї людиною, вдається до шантажу *Let go of me and I'll tell you!,* стверджуючи, що вона розповість про мету свого візиту тільки якщо той відпустить її. Така стратегія маніпулятивного впливу є дієвою, якщо один із учасників діалогу залежить від іншого, адже шантаж є єдиним аргументом, який допоможе співрозмовнику уникнути конфронтації і звільнитися від залежного статусу.

Ще одним прикладом маніпулятивного шантажу є наступний діалог Ліри та її дядька, який не дуже полюбляв спілкуватися з нею:

"Since you're in there, you can make yourself useful"

"Yes, Uncle."

*"**Make a noise in there and I won't help you. You're on your own**"* [89, с. 76].

Приклад ілюструє ситуацію, коли Ліра увірвалась у місце, де працював її дядько. Така зухвала поведінка обурила старого і він намагаючись заспокоїти дівчину, яка постійно говорила щось незрозуміле і керівник дядька був розлючений через це, він вдається до маніпулятивного шантажу, стверджуючи, що він допоможе Лірі уникнути конфронтації з керівником, тільки якщо вона припинить шуміти. Далі у тексті розуміємо, що така стратегія маніпулятивного впливу спрацювала і дівчинка затихла.

Розглянемо реалізацію ще однієї стратегії маніпулятивного впливу у досліджуваному романі:

"What have you got there?" said the Dean.

*"**Don't even ask me**, anyway **I won't tell you the truth**" – said Lord Asriel* [89, с. 36].

У наведеному прикладі зустрічаємо маніпулятивну стратегію відмови від незручного питання, коли замість відповіді той, хто відповідає реагує на саму іллокутивну силу ініціюючого питання, вербалізуючи її тим чи іншим способом. Зазвичай мовним маркером подібної маніпуляції в мовній зоні відповідають стійкі формули *Don't even ask me* та синонімічні їм. У прикладі Лорд не бажає відповідати

на запитання Ректора, тому він уникає діалогу з ним, вдаючись до маніпулятивної стратегії з метою припинення подальшого діалогу і уникнення неприємних для нього питань.

Далі розглянемо стратегію маніпулятивного уникання теми:

...Pan, do you really think it's not poison in that wine?"

"No," he said. "I think it is, like you do. And I think it's none of our business. And I think it would be ***the silliest thing you've ever done in a lifetime of silly things*** *to interfere. It's nothing to do with us"* [89, с. 58].

У наведеному прикладі Пантелеймон не виявляє бажання роздумувати про те, що було підлито ректору у вино, том у він намагається уникнути цієї розмови з Лірою, яка навпаки хоче довідатись правду. Головний герой вдається до маніпуляції, засуджуючи твердження дівчинки задля уникнення небажаної розмови. Він не намагається її образити, використовуючи таку лексему як *silly*, а просто хоче припинити розмову про тему, яка його не бентежить.

Розглянемо наступний діалог Ліри та її дядька:

"Did they vote to give you the money?" she said sleepily.

"Yes."

"What's Dust?" she said, struggling to stand up after having been cramped for so long.

*"****Nothing to do with you****."*

"It is to do with me," she said. "Can I see the man's head?"

*"****Don't be disgusting,"*** *he said, and began to pack his slides and specimen box. "****Did you watch the Master?****"* [89, с. 79].

У наведеному уривку діалогу героїв спостерігаємо стратегію маніпулятивного відходу від незручної для мовця теми. Тут ми спостерігаємо у зоні адресата демонстративну відповідь, яка абсолютно не пов'язана з обговорюваною темою *Did you watch the Master?*. У такий спосіб, відповідаючи питанням на питання із зовсім

іншої теми, співрозмовник Ліри намагається повернути діалог у інше русло і не говорити на тему, яка йому неприємна. У такому випадку виникає інформативна та комунікативна невідповідність реплік, коли логічний, прагматичний або емоційний зв'язок по відношенню до початкової репліки повністю відсутній. Звернемо увагу, що цей ефект посилюється завдяки використанню образ *Don't be disgusting* та різких відповідей *Nothing to do with you*.

Розглянемо ще один приклад стратегії маніпулятивного впливу:

"All right, I do," she said. "Everyone knows they get up to something secret. They have a ritual or something. And I just wanted to know what it was."

"It's none of your business! If they want to enjoy their little secrets you should just feel superior and let them get on with it. Hiding and spying is for ***ignorant children****"* [89, с. 19].

У наведеному діалозі маніпулятивна стратегія засудження бажань співрозмовника виражається за допомогою лексеми *ignorant children*. У такий спосіб адресат намагається уникнути небажаного конфлікту з іншими героями, а його співрозмовниця навпаки бажає втрутитись у ситуацію, яка виникла. Таким чином, співрозмовник ображає дівчину, асоціюючи її з дурненьким дівчам, адже лише такі можуть піддавати себе та інших небезпеці. У такий спосіб співрозмовник маніпулює дівчиною задля своїх власних інтересів.

Окрім зазначених стратегій маніпулятивного впливу, виділяємо ще одну досить цікаву стратегію, яку використовують герої фантастичного роману:

"Yes, however, as far as science is concerned, I don't think that science has a moral dimension either".

Lord Asriel laughed:

"Look, John, ***you may be right, but*** *such fact does not suit me"* [89, с. 75].

У наведеному прикладі спостерігаємо застосування стратегії маніпулятивного підхоплення, яка запроваджена формулою «заперечення під виглядом згоди». На мовному рівні вона реалізується за допомогою сталої фрази *you may be right, but…*,

котра з одного боку виражає погодження з твердження співрозмовника, але вводить протилежний аргумент незгоди, що й створює маніпулятивний вплив на опонента, адже той сприймає відповідь співрозмовника як згоду, проте наступний елемент вводить думку самого опонента.

Розглянемо ще одну стратегію маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні персонажів художнього твору:

*“You're a **liar.** I saw you on the roof only yesterday.” She bit her lip and said nothing. She was watching him sardonically.*

“So, you play on the roof as well,” she went on. “Do you ever go into the library?” [89, с. 78].

У наведеному прикладі реалізується ще одна стратегія маніпулятивного впливу, а саме стратегію обвинувачення, за якої один із учасників діалогу намагається звинуватити свого співрозмовника у чомусь задля того, щоб останній почував себе пригнічено та врешті погодився з думкою іншого. Така стратегія маніпулятивного впливу є досить жорстокою по відношенню до обвинуваченого, адже той піддається психологічному тиску, що впливає на його самооцінку та внутрішній стан. Зазвичай, така стратегія мовно виражається за допомогою лайливих та образливих слів, що несуть в собі негативну семантику. Саме такий спосіб відтворено у вищенаведеному прикладі за допомогою образливої лексеми з негативною семантикою *liar*.

Далі виділяємо маніпулятивну стратегію співпраці:

“Well, I dunno,” he was saying.

“He was here one minute and gone the next. I never saw where he went....”

*“He was **helping** you! He was **holding** your bloody horses for you!”*

“Well, he should've stayed there, shouldn't he? Runs off in the middle of a job..." [89, с. 92].

У наведеному прикладі реалізується стратегія маніпулятивної співпраці, яка яскраво виражається за допомогою лексем *help* та *hold*. Стратегія співробітництва характеризується високим рівнем спрямованості на власні інтереси ніж на інтереси співрозмовника. Ця стратегія будується не тільки на основі балансу інтересів, а й на

визнанні цінності міжособистісних відносин. Якщо предмет діалогу має життєво важливе значення для одного або обох суб'єктів діалогічної взаємодії, то про співпрацю не може бути мови. Стратегія співробітництва включає інші стратегії (уникнення (догляд), суперництво, пристосування, співробітництво, компроміс). При цьому інші стратегії в складному процесі співпраці відіграють другорядну роль, вони більшою мірою виступають психологічними факторами розвитку взаємовідносин між суб'єктами діалогу. На відміну від компромісу, для співпраці необхідний перехід від відстоювання своїх інтересів до більш глибокого рівня, на якому виявляється сумісність та спільність інтересів.

Отже, матеріалом нашого дослідження є фантастичний роман «Золотий компас» відомого англійського письменника Ф. Пулмана. У романі зустрічаємо ряд стратегій маніпулятивного впливу, які демонструють інтенцію мовців в процесі діалогу. Серед найчастіше вживаних стратегій виділяємо: маніпулятивне перепитування, яке полягає в тому, що відповідальний за ситуацію відповідає питанням на питання; стратегія перебивання використовується ініціатором діалогу у ситуації обриву репліки співрозмовника; стратегія маніпулятивного шантажу використовується при нестачі аргументів під час діалогу; маніпулятивна стратегія відмови від незручного питання використовується, коли замість відповіді відповідач реагує на саму іллокутивну силу ініціюючого питання, вербалізуючи її тим чи іншим способом; стратегію маніпулятивного уникання теми герої використовують задля уникнення небажаної розмови; стратегія маніпулятивного підхоплення запроваджена формулою «заперечення під виглядом згоди»; маніпулятивна стратегія обвинувачення, за якої один із учасників діалогу намагається звинуватити свого співрозмовника у чомусь задля того, щоб останній почував себе пригнічено та врешті погодився з думкою іншого; маніпулятивна стратегія співпраці, яка характеризується високим рівнем спрямованості на власні інтереси, які реалізуються за рахунок інтересів суперника; стратегія порівняння, яка полягає у зіставленні учасника діалогу з іншими учасниками або персонажами.

3.2. Способи перекладу лінгвостилістичних засобів маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману

У попередньому підрозділі ми проаналізували стратегії маніпулятивного впливу, які використовують герої роману «Золотий компас» у діалогічному мовленні. Варто зауважити, що зазначені стратегії виражені спеціальними мовними маркерами на різних рівнях мови, а саме лексичному, стилістичному та синтаксичному. Оскільки роман є бестселером у різних країнах світу, зокрема в Україні, ми вважаємо за необхідне дослідити способи перекладу мовних засобів маніпулятивного впливу в українському перекладі роману Наталею Рябовою. Розглянемо їх детальніше далі у наступному підрозділі.

3.2.1. Лексичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення

На лексичному рівні нами були виокремлені мовні засоби, які реалізують стратегії мовного впливу, а саме евфемізми, оказіоналізми, негативно забарвлена лексика, а також спеціально марковані лексичні фрази. Розглянемо їх у прикладах, а також визначимо способи їх перекладу українською.

Серед найчастіше вживаних лексичних засобів реалізації стратегії маніпулятивного впливу виділяємо евфемізми. Такі лексичні одиниці визначаємо як нейтральні за змістом і емоційним забарвленням слова або вирази, які використовують в текстах з метою замінити інші лексеми, які вважаються неприйнятними або недоречними. Самі евфемізми уже мають маніпулятивний потенціал у своєму значенні, адже за рахунок заміни слів і створення нейтральної або позитивної конотації змінюється ставлення адресата до події, виникає асоціація з чимось корисним, хоча насправді мова йде про щось негативне. Наведемо приклад:

“All right, I do,” she said. “Everyone knows they get up to something secret. They have a ritual or something. And I just wanted to know what it was.”

“It's none of your business! If they want to enjoy their little secrets you should just feel superior and let them get on with it. Hiding and spying is for ***ignorant children****”* [89, с. 19].

– Так, я хотіла, – погодилася вона. – Усі знають, що вони збираються задля чогось

таємного. В них є якась традиція… І я просто хотіла знати, що воно таке. – Це не наша справа! Якщо їм подобаються їхні маленькі таємниці, ти маєш бути вище за це і дати їм спокій. А ховатися та шпигувати – це для ***дурненьких діточок*** [88, с. 15].

У наведеному діалозі маніпулятивна стратегія засудження бажань співрозмовника виражена за допомогою евфемізму *ignorant children*, адже під цим лексичним засобом прихована лексема *stupid*, яка була нейтралізована мовцем, адже він має на меті далі співпрацювати з опонентом і така негативна лексема могла б погіршити їхні відносини. У перекладі відбувається зворотний процес, адже евфемізм відтворено за допомогою конкретизації значення *дурненьких діточок*, проте прагматичний потенціал лексичного засобу зберігається та відтворюється маніпуляція, адже перекладач вжив демінутиви, які зміщують акцент негативного значення лексеми *дурний*.

Розглянемо ще один приклад використання евфемізму з метою маніпуляції співрозмовника:

"The Palmerian Professor mentioned a name," he said after a minute or so. "Barnard-Stokes? What is the Barnard-Stokes business?" – "Ah, it's not our field, Charles. As I understand it, the Holy Church teaches that there are two worlds: the world of everything we can see and hear and touch, and another world, the spiritual world of heaven and hell. Barnard and Stokes were two – ***how shall I put it – renegade theologians*** *who postulated the existence of numerous other worlds like this one, neither heaven nor hell, but material and sinful* [89, с. 15]. *– Пальмеріанознавець згадав ім'я, – сказав він за декілька хвилин. – Бернард-Сток? Що це за справа Бернарда-Стока? – А, це не наша галузь, Чарльзе. Як я розумію, свята Церква вчить, що існують два світи — світ усього, що ми бачимо, чуємо, торкаємося, та інший світ — духовний, світ раю і пекла. Бернард і Сток були два –* ***як би мовити*** *–* ***ренегати-теологи****, які припускали існування великої кількості світів таких, як цей, не як рай чи пекло, але матеріальних і гріховних* [88, с. 14].

У наведеному прикладі діалог відбувається між Ректором та бібліотекарем, які обговорюють питання релігії та світу. Бібліотекар притримується своєї точки зору і

намагається переконати Ректора у своїй правоті. Таким чином, він використовує евфемізм з метою опису теологів, які відступилися від віри. Лексема *renegade* є евфемізмом, адже вона є нейтральною формою слова *backslider*, тобто віровідступника. Оскільки бібліотекар не може робити такі серйозні зауваження, він натякає на те, що Бернард і Сток зріклися своєї віри і задля підсилення маніпулятивного впливу, перед тим як використати евфемізм, бібліотекар ніби натякає на первинне значення лексеми, вводячи фразу *how shall I put it*. У перекладі спостерігаємо використання калькування *ренегати*, що вдало передає прагматичний потенціал евфемізму.

Окрім евфемізмів, стратегії маніпулятивного впливу вербалізуються за допомогою емоційно забарвленої лексики:

*"If I talked to her about Dust? You don't think she'd listen to that?" – "**Why on earth** should she?" he said. "Why should a distant theological riddle interest a healthy, thoughtless child?"* [89, с. 38]. *– Поговорити з нею про Пил? Думаєте, вона не буде слухати? Бібліотекар видав звук, який означав, як сильно він сумнівається в успіху цієї справи. – **А навіщо** їй слухати? – сказав він. – Чому б це якась теологічна загадка зацікавила здорову безтурботну дитину?* [88, с. 40].

У наведеному прикладі використовується стратегія маніпулятивного перепитування, де один учасник діалогу повторює питання іншого з метою нав'язування своєї думки. У діалозі використано негативно забарвлений лексичний вираз *Why on earth*, який передає емоційність та прагматичність сказаного. У перекладі він відтворюється нейтральною лексемою *навіщо*, проте частка *а* надає претензійного та негативно налаштованого ефекту фразі. Вважаємо, що переклад є зрозумілим та еквівалентним завдяки застосуванню перекладацької трансформації компенсації.

Ще одним прикладом використання негативно забарвлених фраз з метою маніпуляції знаходимо у наступному діалогічному уривку:

"*But how do you know that, **for God's sake**? The alethiometer again?" "Yes. Lyra has a part to play in all this, and a major one. The irony is that she must do it all without realizing*

what she's doing [89, с. 35]. *– Але, **заради Бога**, звідки ви це знаєте? Знову алетіометр? – Так. Ліра повинна зіграти свою роль у цьому, і до того ж одну з головних. Вся іронія в тому, що вона має зробити це, не усвідомлюючи, що вона вчиняє* [88, с. 39].

У вищенаведеному діалозі Ректора і бібліотекара знаходимо негативно забарвлену фразу *for God's sake*, яка застосовується з метою маніпулятивного впливу на одного зі співрозмовників, адже той не дуже хоче розповідати те, що йому тільки одному відомо. Тому Ректор вдається до лайливих виразів, щоб вивідати інформацію. У перекладі такий лексичний вираз відтворюється калькуванням *заради Бога*, що є еквівалентним відповідником, адже для української культури такий вираз є звичним. Варто зауважити, що негативні вирази у романі пов'язані з релігією, адже саме цей феномен є провідною темою твору.

Окрім зазначених мовних засобів на лексичному рівні, використаних у романі «Золотий компас» для вербалізації стратегій маніпулятивного впливу, виділяємо оказіоналізми:

*"Is Lord Asriel's business anything to do with this new initiative of the Consistorial Court of Discipline? The **what-do-they-call-it:** the Oblation Board?" "Lord Asriel—no, no. Quite the reverse. The Oblation Board isn't entirely answerable to the Consistorial Court, either. It's a semiprivate initiative; it's being run by someone who has no love of Lord Asriel. Between them both, Charles, I tremble"* [89, с. 49]. *– Справа лорда Ізраеля якось пов'язана з новою ініціативою Консисторського Суду Благочестя? Чи **як вони це називають** – Облатковим братством? – Лорд Ізраель? Ні, ні! Якраз навпаки! Рада причастя не цілком відповідальна, як і Консисторський Суд. Це якась напівприватна ініціатива – вона йде від когось, хто не любить лорда Ізраеля. Боюсь, що від когось, хто стоїть між ними обома* [88, с. 51].

У наведеному діалозі Ректор намагається дізнатися якомога більше інформації у бібліотекара, який не є дуже говірливим і не йде на контакт легко. Тому перший вдається до маніпуляції і якби наштовхує співрозмовника, на те, щоб той розкрив карти. Маніпулятивний вплив вербалізується за допомогою оказіоналізму *what-do-they-call-it*, який у перекладі відтворюється за допомогою калькування *як вони це*

називають. Хоча переклад і є дослівним, він не надає такого прагматичного ефекту як оригінальна лексема, адже вона не передає оказіоналізм.

Стратегія маніпулятивного підхоплення вербалізується за допомогою таких лексичних фраз:

"Yes, however, as far as science is concerned, I don't think that science has a moral dimension either". Lord Asriel laughed: "Look, John, ***you may be right, but*** *such fact does not suit me"* [89, с. 22]. – *«Так, однак, що стосується науки, я не думаю, що вона також має моральний вимір». Лорд Ізраель засміявся: «Слухай, Джоне,* ***можливо, ти маєш рацію, але*** *такий факт мене не влаштовує»* [88, с. 25].

У наведеному прикладі спостерігаємо застосування стратегії маніпулятивного підхоплення, яка запроваджена формулою «заперечення під виглядом згоди». Така стратегія реалізується за допомогою сталої фрази *you may be right, but…*, яка у своїй конотації несе значення згоди, проте частка *but* вводить заперечення. У перекладі перекладач застосовує український еквівалент *маєш рацію*, що є відповідником зазначеній фразі, і тим самим вдало відтворює прагматичний потенціал лексичного виразу.

Розглянемо марковані лексичні одиниці, які реалізують маніпулятивний вплив на учасника діалогу:

"But other girls, perhaps..." "No." "You ***see****, none of us would* ***want*** *you to miss all the usual childhood pleasures and pastimes. I sometimes* ***think*** *it must be a lonely life for you here among a company of elderly Scholars, Lyra. Do you* ***feel*** *that?" "No." He tapped his thumbs together over his interlaced fingers, unable to think of anything else to ask this stubborn child. "If there is anything troubling you," he said finally, "you know you can come and tell me about it. I* ***hope*** *you feel you can always do that." "Yes," she said. — Але інші дівчата, мабуть…*[89, с. 49]. – *Ні. –* ***Розумієш****, ніхто з нас* ***не хоче****, щоб ти була позбавлена звичайних дитячих радощів та розваг. Іноді мені* ***здається****, що в тебе дуже одиноке життя в компанії старих учених, Ліро. Ти* ***відчуваєш*** *самотність? – Ні. Він схрестив пальці на руках, не в змозі придумати чогось, щоб запитати цю вперту дитину. – Якщо є щось, що тебе турбує, – продовжив він зрештою, – знай,*

ти ***можеш прийти і розказати*** *це мені.* ***Сподіваюся****, ти завжди відчувала, що* ***можеш це зробити*** [88, с. 45].

У наведеному прикладі маніпулятивні стратегії співпраці та порівняння реалізуються завдяки маркованим лексичним одиницям. Так, виокремлюємо дієслова на позначення психофізіологічного стану людини, а саме *feel, want, think, hope*, які отець Хітс використовує заради досягнення довіри Ліри та нав'язати їй свою думку про те, з ким їй краще дружити і кого слухати. Такі дієслова реалізують стратегію співпраці, що є тактикою маніпулятивного впливу. У перекладі вони відтворюються за допомогою конкретизації *you see – розумієш, think – здається*, антонімічного перекладу *would want – не хоче*, еквівалентного відповідника *feel – відчуваєш, hope – сподіваюся*, що вдало передають маніпулятивний вплив мовця. Також, у наведеному прикладі виділяємо модальне дієслово can, яке реалізує стратегію маніпулятивної співпраці, адже отець Хітс, заради досягнення своєї мети, намагається переконати Ліру у тому, що вона завжди зможе на нього покластися. У перекладі вони відтворюються за допомогою калькування *can come and tell – ти можеш прийти і розказати, can always do that – можеш це зробити,* що зберігає їхню комунікативну функцію.

Наведемо ще один приклад спеціально маркованої лексики, що виражає маніпулятивний вплив:

"Well, I dunno," he was saying. "He was here one minute and gone the next. I never saw where he went...." "He was ***helping*** *you! He was* ***holding*** *your* ***bloody*** *horses for you!" "Well, he should've stayed there, shouldn't he? Runs off in the middle of a job..."* [89, с. 73]. *– Хто його знає, – говорив він. – Тільки що він був тут, а потім зник. Я й не бачив, куди він подівся… – Він допомагав тобі! Він тримав твоїх проклятих коней! – Ну, мабуть, він залишився там, чи не так? Втекти, не закінчивши роботи…* [88, с. 70].

У наведеному прикладі зображується діалог між жінкою Ма Коста, яка у творі зображується як владна сварлива жінка, яка всім давала прочухана і вчила як потрібно жити, та торговцем кіньми. Ліра, яка у творі зображується як досить розумна та кмітлива дівчинка, яка сама іноді вдається до маніпуляцій, стояла осторонь, коли цей

діалог відбувався, адже вона не хотіла потрапити під вплив цієї жінки. Ма Коста досить зла і намагається маніпулювати торговцем кіньми, щоб той відчув себе винним. У своєму мовленні вона поєднує дві стратегії маніпуляції, а саме стратегію співпраці за допомогою лексем *helping, holding*, які вона використовує для маніпуляції почуттями торговця, а також стратегію обвинувачення, яка реалізується за допомогою негативно забарвленої лексеми *bloody*, що має на меті принизити чоловіка. До того ж, варто звернути увагу на такий маніпулятивний прийом як повтор займенника *you He was helping you! He was holding your bloody horses for you!,* що імпліцитно посилює маніпулятивну стратегію обвинувачення, адже, таким чином, співрозмовник намагається перекласти всю провину на свого партнера у діалозі, підсвідомо навіюючи йому, що саме він, хто був винний у тому, що трапилось. У перекладі використовується калькування *Він допомагав тобі! Він тримав твоїх проклятих коней!*, що повністю передає комунікативну функцію та прагматичний потенціал висловленого.

Отже, на лексичному рівні нами були виокремлені мовні засоби, які реалізують стратегії мовного впливу, а саме евфемізми, оказіоналізми, негативно забарвлена лексика, а також спеціально марковані лексичні одиниці та фрази, серед яких виділяємо дієслова на позначення психофізичного стану та співпраці, модальні дієслова. Такі лексичні засоби несуть конотацію маніпуляції, які учасники діалогу часто застосовують, щоб переконати, нав’язати думку, змінити тему діалогу або надавити на співрозмовника, звинуватити у чомусь. У перекладі такі лексичні засоби відтворюються за допомогою калькування, компенсації, конкретизації, модуляції та еквівалентного відповідника. Загалом, переклад є досить вдалим, адже він повністю або частково передає прагматичний потенціал сказаного.

3.2.2. Стилістичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення

На стилістичному рівні стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас» реалізуються за допомогою таких засобів

як гіпербола, епітети, порівняння, антитеза та метафори. Розглянемо їх детальніше, а також проаналізуємо їх переклад.

Одним із стилістичних засобів мовної реалізації стратегії маніпулятивного впливу є гіпербола:

...Pan, do you really think it's not poison in that wine?" – "No," he said. "I think it is, like you do. And I think it's none of our business. And I think it would be ***the silliest thing you've ever done in a lifetime of silly things*** *to interfere. It's nothing to do with us"* [89, с. 12]. *– ... Пане, ти справді думаєш, що в тому вині не отрута? – Ні, – сказав він. – Я не згодний з тобою. І думаю, ця справа нас не обходить. І, як на мене,* ***це буде найдурніша з найдурніших речей у твоєму житті*** *– втручатися сюди. Це нас не стосується* [88, с. 7].

У наведеному прикладі спостерігаємо застосування стратегії маніпулятивного уникання теми, яка мовно реалізується на стилістичному рівні за допомогою гіперболи, тобто перебільшення *the silliest thing you've ever done in a lifetime of silly things*. Прагматичною ціллю такого стилістичного засобу є засудження твердження опонента задля уникнення небажаної розмови. У перекладі гіпербола відтворюється за допомогою калькування, а також вилучення лексеми *thing*, що допомагає уникнути додаткової тавтології, яка і так присутня у перекладі *найдурніша з найдурніших*, що зберігає прагматичний потенціал маніпулятивної стратегії.

Розглянемо ще один приклад використання гіперболи:

"Let me see your hands, child". – "Dirty," said Lord Asriel, pushing her hands away. "Don't they make you wash in this place?" – "Yes," she said. "But the Chaplain's fingernails are always dirty. They're ***the dirtiest in the whole world****." – "He's a learned man. What's your excuse?"* [89, с. 49]. *– Покажи-но мені свої руки, дитино. – Брудні, – відзначив лорд Ізраель, відштовхуючи її руки. – Вони тут кажуть тобі умиватися? – Так, – відповіла вона, – але нігті священика теж завжди брудні. Вони* ***найбрудніші у цілому світі****. – Він освічена людина. А яке твоє виправдання? – Мабуть, я забруднила їх вже після того, як помила* [88, с. 51].

У наведеному прикладі лорд Ізраель робить зауваження Лірі про те, що у неї брудні руки. Ліра ж вдається до маніпулювання, змінюючи тему розмови, і порівнює свої руки з руками священника, стверджуючи, що той має найбрудніші руки у світі. Саме стилістичний засіб гіперболи *the dirtiest in the whole world* вербалізує маніпулятивну стратегію Ліри. У перекладі використано калькування *найбрудніші у цілому світі*, що вдало відтворює інтенцію автора, а також прагматичний потенціал сказаного.

Також виділяємо порівняння:

"Let's play kids and Gobblers!" "How d'you play that?" – "You hide and I find you and ***slice you open,*** *right,* ***like the Gobblers do****." – "You don't know what they do. They might not do that at all." – "You're afraid of 'em," she said. "I can tell."* [89, с. 10]. – *«Давай гратися в дітей та гоблінів!». Так сказала Ліра Роджеру – хлопчику з кухні Коледжу Джордана. Він би пішов за нею світ за очі. – Як у це гратися? – Ти ховаєшся, а я знаходжу тебе і* ***розрізаю на частини,*** *саме так,* ***як роблять гобліни****. – Ти не знаєш, що вони роблять. Може, вони чинять зовсім інше. – Ти їх боїшся, – сказала вона, – я впевнена* [88, с. 11].

У наведеному прикладі зустрічаємо порівняння *slice you open, right, like the Gobblers do*, яке використовується з метою маніпулятивного переконання співрозмовника, залякуючи його. Ліра намагається маніпулювати хлопчиком Роджером, адже вона хоче, щоб він виконував всі її забаганки, тому вона придумала гру, в якій гобліни їдять дітей. В англійському оригіналі гра називається *Gobblers*, яка позначає людину, яка жадібно і шумно їсть. В українському перекладі, ця лексема відтворюється як *гобліни*, що є співзвучним з оригінальною одиницею і містить характеристики лексеми *gobbler*. Так, використовуючи генералізацію, перекладач робить лексему зрозумілою, адже цільовому читачу відомі гобліни з фантастичних творів.

Розглянемо наступний діалог Ліри та жінки Ма Кости, який містить кілька стилістичних засобів:

“Well, what have you done with him, you ***half-arsed pillock****?” One of Lyra's brat companions picked up a stone automatically when he heard the commotion, but Lyra said, “Put it down. She's in a temper. She could* ***snap your backbone like a twig****”* [89, с. 45]. – *Що ти зробив з ним, ти,* ***дурний ледащо****? Один із Ліриних компаньйонів автоматично підняв камінь, почувши цей голос, але Ліра сказала: – Поклади його на місце. Вона гнівається. Вона може* ***зламати твій хребет, як гілку*** [88, с. 47].

Наведений діалог відбувається між Лірою та досить владною жінкою Ма Костою, яка у творі постійно когось повчала і сварила. У прикладі вона, ображаючи хлопця, який нічого не зробив, називає його *half-arsed pillock*, що має лайливе забарвлення. Епітет *half-arsed* поєднує у собі два слова – половина та британську сленгову одиницю ars, яка позначає задню частину тіла. У перекладі такий стилістичний засіб відтворюється як дурний за допомогою генералізації. Також, окрім епітету знаходимо порівняння *snap your backbone like a twig*, який відтворюється калькуванням *зламати твій хребет, як гілку*. Такі стилістичні засоби демонструють стратегію маніпулятивного шантажу, адже саме погрозами можна досягнути бажаного.

Наведемо наступний приклад маніпулятивного впливу:

“As for you, Lyra,” said Father Heyst, “I'm pleased to see you taking an interest in what lies in the oratory. You are a ***lucky child****, to have all this history around you.” “Mm,” said Lyra. “But I wonder about your choice of companions. Are you* ***a lonely child****?” “No,” she said. “Do you...do you miss the society of other children?” “No.” “I don't mean Roger the* ***unhonourable*** *kitchen boy. I mean children such as yourself.* ***Nobly born*** *children. Would you like to have some companions of that sort?” “No.” “But other girls, perhaps...” “No.”* [89, с. 43]. *– А що до тебе, Ліро, – сказав отець Хіст, – я дуже радий бачити, як ти цікавишся тим, що покоїться в молитовні. Ти* ***щаслива дитина****, бо навколо тебе є вся ця історія. – Гм, – відповіла Ліра. – Але мене дивує, кого ти обрала в товариші. Ти* ***самотня дитина****? – Ні. – Ти… Ти сумуєш за товариством інших дітей? – Ні. – Я не маю на увазі Роджера з кухні. Я говорю про дітей таких, як ти.*

Благородних *дітей. Ти хотіла б мати таких друзів? – Ні. – Але інші дівчата, мабуть… – Ні* [88, с. 46].

У наведеному прикладі ілюструється уривок, де отець Хіст намагається переконати Ліру бути більш релігійною, використовуючи маніпуляцію. Так, він будучи старшою людиною, вдається до маніпулятивної стратегії порівняння, де він стверджує, що Ліра має бути вдячною Богу, за те що вона має змогу бачити історичні монументи в молитовні і буди ближчою до Бога. На стилістичному рівні така стратегія виражається за допомогою епітетів *lucky, lonely*, які у перекладі відтворюються калькуванням *щаслива, самотня*. Далі стратегія маніпулятивного порівняння відображається мовно за допомогою антитези *unhonourable – noble born,* у значенні якої лежить зіставлення соціального статусу. Таким способом отець Хіст маніпулює Лірою, підштовхуючи її до спілкування з її рівними дітьми, а не хлопчиком з кухні, який став їй справжнім другом. У перекладі антитеза не зберігається, адже лексема *unhonourable* вилучається, що нівелює протиставлення; лексема *noble born* відтворюється модуляцією *благородна*. Через застосування вилучення, маніпулятивний ефект послаблюється у перекладі.

Розглянемо використання метафори як стилістичного засобу реалізації маніпулятивної стратегії:

“Here, Lyra! You're not to go out again this evening. Master's orders.” “Why not?” “I told you, Master's orders. He says if you come in, you stay in – ***that's the golden rule****”* [89, с. 32]. *– Гей, Ліро! Сьогодні ввечері більше не виходь. Наказ Ректора. – Чому? – Я повторюю тобі, це – наказ Ректора. Він сказав, щоб ти залишилася, коли прийдеш –* ***це золоте правило*** [88, с. 33].

У наведеному прикладі діалог відбувається між Лірою та хлопчиком з Коледжу, який намагається переконати Ліру нікуди не йти ввечері нікуди, а залишитися в Коледжі. Він вдається до маніпулятивної стратегії шантажу, стверджуючи, що це наказ Ректора і якщо та його порушить, їй буде непереливки. Метафора *the golden rule* є стилістичним засобом, який передає маніпулятивну спрямованість діалогу. У перекладі вона відтворюється за допомогою калькування, що передає метафоричність

та прагматичність засобу, який позначає *золоте правило*, тобто найголовніше правило, яке не можна порушувати.

Отже, на стилістичному рівні стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас» реалізуються за допомогою таких засобів як гіпербола, епітети, порівняння, антитеза та метафори. Саме ці образні мовні засоби роблять діалогічне мовлення героїв художнім, адже вони підсилюють маніпулятивний вплив своїми перебільшеннями, нагромадженнями та виразністю. У перекладі такі стилістичні засоби відтворюються за допомогою калькування, генералізації, модуляції, а також конкретизації, що зберігають образність та прагматичність зазначених засобів, відповідно вдало передають маніпулятивний характер діалогічного мовлення героїв. Проте, інколи перекладач вдається до вилучення стилістичних елементів, що нівелює маніпулятивну складову сказаного.

3.2.3. Синтаксичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення

На синтаксичному рівні стратегії маніпулятивного впливу виражаються найяскравіше у художніх текстах, адже завдяки їм читач може зрозуміти настрій та емоції учасників діалогу. У романі «Золотий компас» переважають такі синтаксичні засоби: повтори, паралельні конструкції, незакінчені речення, членування речення, розділові питання. Розглянемо їх детальніше, а також визначимо способи їх перекладу.

Вже на початку твору зустрічаємо діалог, у якому простежується стратегія маніпулятивного перепитування, яка реалізується за допомогою синтаксичного засобу:

Lyra heard a tiny whisper; obviously Pantalaimon had squeezed in beside her. "We're going to have to stay here now. ***Why don't you listen to me?****" – "****Why I don't listen to you?****" she whispered back. "We wouldn't have seen the Master put poison in the wine otherwise* [89, с. 10]. – *Ліра почула ледве чутний шепіт: мабуть, Пантелеймон втиснувся поряд із нею. – Тепер ми змушені залишитися тут.* ***Чому ти мене не***

послухала? *–* ***Чому я тебе не послухала?*** *– прошепотіла вона у відповідь. – Ми б тоді не побачили, що Ректор вкинув отруту у вино* [88, с. 5].

У наведеному прикладі, один із героїв намагається перекласти відповідальність на іншого, відповідаючи питанням на питання. При цьому відповідальний за ситуацію намагається виправдатись, переводячи розмову в іншу площину. Така маніпулятивна стратегія реалізується на синтаксичному рівні, за допомогою повтору питання, а також використання прямого порядку слів, що порушує правила англійської мови. Такі синтаксичні зміни відбуваються з метою наголошення на персоні, яка намагається маніпулювати своїм співрозмовником. У перекладі використовується синтаксичне уподібнення, що зберігає прагматичний потенціал діалогу.

Розглянемо ще один приклад вищенаведеної стратегії маніпулятивного впливу:

“You're ***a liar****. I saw you on the roof only yesterday.” She bit her lip and said nothing. She was watching him sardonically. “So, you play on the roof as well,” she went on. “****Do you ever go into the library?****”* [89, с. 38]. *– Ти –* ***брехуха.*** *Я тільки вчора бачив тебе на даху. – Вона стиснула губи і не сказала нічого. Вона глузливо спостерігала за ним. – Отже, ти також граєшся на даху, – продовжила вона. –* ***Ти коли-небудь ходиш до бібліотеки?*** [88, с. 35].

Наведений приклад ілюструє стратегію маніпулятивного уникнення теми. Лорд Ізраель звинувачує Ліру у тому, що вона не говорить правду і називає її брехухою, що є також маніпуляцією і виражає стратегію обвинувачення, сподіваючись на те, що під дією образи вона скаже йому правду і погодиться з його точкою зору. Ця стратегія реалізується на лексичному рівні за допомогою лайливого слова *liar*, що у перекладі відтворюється еквівалентним відповідником *брехуха* з яскравим емоційним забарвленням. На синтаксичному рівні виражається маніпулятивна стратегія уникнення теми, яка виражається за допомогою контрпитання обвинуваченої Ліри, яка намагається уникнути неприємної їй теми і, як зазначалось, маніпуляції. Вона змінює тему спілкування, запитуючи свого співрозмовника про зовсім іншу тему, а саме про бібліотеку *Do you ever go into the library?*, хоча вони говорили про те, що

Ізраель бачив Ліру на даху. У перекладі комунікативний тип речення зберігається за допомогою синтаксичного уподібнення *Ти коли-небудь ходиш до бібліотеки?*.

Наведемо наступний приклад вираження маніпуляції на синтаксичному рівні:

"Who's Roger?" "My friend. The kitchen boy." "I see. So ***you've been all over the roof....."*** *"Not all over. You can't get onto the Sheldon Building because you have to jump up from Pilgrim's Tower across a gap. There's a skylight that opens onto it, but I'm not tall enough to reach it." "****You've been all over the roof*** *except the Sheldon Building.* ***What about underground?" "Underground?"*** [89, с. 62]. *– Хто такий Роджер? – Мій друг. Хлопець із кухні. – Зрозуміло. Отже,* ***ти була на всіх дахах*** *Коледжу…– Не на всіх. Не можна залізти на будівлю Шелдона, тому що для цього треба стрибнути нагору з башти пілігримів через проміжок між будинками. Там є слухове вікно, яке виходить просто на неї, але я не така висока, щоб зробити це. –* ***Ти була на всіх дахах****, крім будівлі Шелдона.* ***А як щодо підземелля? – Підземелля?*** [88, с. 64].

У наведеному прикладі головна героїня твору Ліра знаходить на такому собі допиті у Лорда Ізраеля, який намагається вивідати правду у дівчинки та змусити її виконувати його накази. Тому, він вдається до постійних маніпулятивних стратегій, хоча дівчина це розуміє і намагається парувати маніпуляції лорда своїми, адже вона є дуже розумною і хитрою. Так, лорд Ізраель намагається дізнатись чи була Ліра на всіх дахах Коледжу, і він вдається до ствердження *ти була на всіх дахах Коледжу…*, проте Ліра, задля приховання факту, використовує маніпулятивну стратегію перебивання, одразу ж заперечуючи сказане лордом, з метою уникнення небажаної розмови, тому вона відповідає *Не на всіх*. Лорд Ізраель, у свою чергу, розуміє, що це маніпуляція і сам вдається до стратегії маніпулятивного перепитування, яке виражається за допомогою повтору речення *You've been all over the roof*, яке відтворюється у перекладі за допомогою синтаксичного уподібнення *Ти була на всіх дахах Коледжу*. У відповідь Ліра також вдається до маніпулятивного перепитування *Underground?*, що у перекладі відтворюється еквівалентом *Підземелля?*. Таким чином, вбачаємо діалог між двома сильними особистостями, які використовують маніпулятивні стратегії задля досягнення своєї комунікативної мети.

Ще одним синтаксичним засобом реалізації маніпулятивного впливу є використання імперативів:

"Where's Roger?" *she shouted. "**Clear off, Lyra! We're busy here!"** "**But where is he?** Has he turned up or not?" No one seemed interested. "**But where is he?** You must've heard!" Lyra shouted at the chef, who boxed her ears and sent her storming away* [89, с. 77]. *– **Де Роджер?** – закричала вона. – **Іди собі, Ліро! Ми дуже зайняті! – Але де він?** Його бачив хто-небудь? Здавалося, нікого не турбували її питання. – **Де він?** Ви повинні були чути! – знову закричала Ліра на кухаря, який дав їй ляпаса і відправив геть* [88, с. 75].

Наведений приклад ілюструє уривок з досліджуваного тексту, а саме діалог стривоженої Ліри, яка намагалась знайти циганського хлопчика, котрий невідомо де зник, та працівника кухні. У їхньому діалозі реалізується маніпулятивна стратегія відмови від незручного питання, що на синтаксичному рівні виражається за допомогою імперативних речень *Clear off, Lyra! We're busy here!*, які виконують функцію наказу та спонукання до дії задля того, щоб не відповідати на незручне питання Ліри. У перекладі воно відтворюється за допомогою синтаксичного уподібнення *Іди собі, Ліро! Ми дуже зайняті!* задля збереження прагматичного потенціалу діалогічної репліки. Також, зустрічаємо повтор питання *Де він?* у різних реченнях, які промовляє Ліра і, знаючи її здатність до маніпуляції, можемо вважати це однією із її стратегій маніпулятивного впливу на співрозмовників, від яких їй потрібна була інформація.

Розглянемо наступний приклад синтаксичного засобу реалізації маніпулятивного впливу:

*"Hey, lady! What you got us all here for?" "We want your help," she said. "**You don't mind helping us, do you?**"* [89, с. 32]. *– Гей, леді! Навіщо ви нас тут всіх зібрали? – Нам потрібна ваша допомога, – відповіла вона. – **Ви ж не проти допомогти нам?*** [88, с. 34].

У наведеному прикладі маніпулятивний вплив виражається за допомогою негативного розділового питання *You don't mind helping us, do you?*. Такий

синтаксичний засіб досить яскраво виражає інтенцію співрозмовника переконати іншого зробити те, що першому необхідно, що реалізує стратегію маніпулятивного заперечення під виглядом згоди, що доповнюється питанням. Оскільки українській мові такі конструкції не властиві, перекладач вміло вдається до додавання частки *ж*, яка вдало відтворює прагматичність засобу, адже українському читачеві одразу стає зрозумілою інтенція мовця.

Далі розглянемо як маніпулятивний вплив здійснюється за допомогою накопичення загальних питань:

*Hello," says the beautiful lady. "**What's your name?"** "Tony." **"Where do you live, Tony?"** "Clarice Walk." **"What's in that pie?"** "Beefsteak." **"Do you like chocolate?"** "Yeah!" "As it happens, **I've got more chocolate than I can drink myself. Will you come and help me drink it?"** He's lost already* [89, с. 55]. *– Привіт, – говорить красива жінка, – **як тебе звати?** – Тоні. **– Де ти живеш, Тоні?** – На бульварі Кларіс. – **З чим пиріг?** – З яловичиною. – **Ти любиш шоколад?** – Та-ак! – До речі, в **мене стільки шоколаду, що я сама не вип'ю. Хочеш піти і допомогти мені його пити?** Тепер він попався* [88, с. 53].

У наведеному прикладі реалізується стратегія маніпулятивного підхоплення та маніпулятивної співпраці, що реалізується за допомогою накопичення ланцюжкових загальних питань. Так, жінка із золотою мавпою, яка є знаменитою тим, що вона заманює до свого дому бідних незрілих хлопчаків, які потім не повертаються до свого дому. Тому, для того щоб заманити Тоні Макаріоса, бідолашного хлопчака, котрий завжди голодний, адже має матір п'яницю, яка не дбає про нього, жінка використовує ряд простих загальних питань про їжу, тим самим маніпулюючи хлопчика його голодом і бажанням поїсти чогось смачненького. Після маніпулятивної стратегії підхоплення розмови, вона вдається до маніпулятивної стратегії співпраці, адже вона стверджує, що не може випити так багато шоколаду сама, тому він мусить їй допомогти *As it happens, I've got more chocolate than I can drink myself*. У цьому реченні застосовується гіпербола, адже вона явно перебільшує кількість шоколаду що у неї є. Далі вона задає ключове питання *Will you come and help me drink it?,* що реалізує

стратегію співпраці. На що, зважаючи на соціальний стан хлопця та привабливу пропозицію нормально поїсти, він погоджується і потрапляє у пастку. У перекладі використовується синтаксичне уподібнення питальних речень, а в процесі перекладу гіперболи перекладач використовує антонімічний переклад *I can drink myself – я сама не вип'ю*. Такий спосіб перекладу властивий для української мови, що тяжіє до застосування заперечень для емоційного забарвлення тексту.

Такий же синтаксичний засіб використовується у наступному прикладі:

*“As for you, Lyra,” said Father Heyst, “I'm pleased to see you taking an interest in what lies in the oratory. You are a lucky child, to have all this history around you.” “Mm,” said Lyra. “**But** I wonder about your choice of companions. **Are you a lonely child?**” “No,” she said. “**But**…do you**...do you miss the society of other children?**” “No.” “**I don't mean** Roger the unhonourable kitchen boy. **I mean** children such as yourself. Nobly born children. **But would you like to have some companions of that sort?**” “No.” “**But** other girls, perhaps...” “No.”* [89, с. 43] *– А що до тебе, Ліро, – сказав отець Хіст, – я дуже радий бачити, як ти цікавишся тим, що покоїться в молитовні. Ти щаслива дитина, бо навколо тебе є вся ця історія. – Гм, – відповіла Ліра. – **Але** мене дивує, кого ти обрала в товариші. **Ти самотня дитина?** – Ні. – Ти… **Ти сумуєш за товариством інших дітей?** – Ні. – Я **не маю на увазі** Роджера з кухні**. Я говорю** про дітей таких, як ти. Благородних дітей. **Ти хотіла б мати таких друзів?** – Ні. – **Але** інші дівчата, мабуть… – Ні* [88, с. 46].

Наведений приклад вже був проілюстрований у попередньому підрозділі, де ми описували стилістичні засоби маніпулятивного впливу, проте у ньому також є досить цікаві синтаксичні засоби реалізації маніпулятивної стратегії порівняння, яка спрямована на переконання Ліри змінити свої погляди на життя і робити так, як прагне отець Хіст. Найперше виділимо накопичення загальних питань, які використовуються з метою натиску на дівчинку, яка через нагромадження великої кількості питань почне підсвідомо сумніватися у правильності своїх рішень. У перекладі такий синтаксичний засіб зберігається за допомогою синтаксичного уподібнення. Далі стратегія маніпулятивного порівняння виражається за допомогою

контрзаперечення, яке виражається на синтаксичному рівні за допомогою полісиндетону, тобто нагромадження сполучних елементів, а саме заперечного сполучника *but*, який фігурую майже у кожному питанні та аргументі отця Хіста. За допомогою такого прийому він намагається маніпулювати діями та бажаннями Ліри, яка, будучи прихованим маніпулятором, відповідає просто *No* на усі маніпулятивні запитання Хіста. Варто зауважити, що у такий спосіб також реалізується маніпулятивна стратегія засудження бажань співрозмовника. У перекладі полісиндетон не відтворюється повною мірою, у деяких прикладах він вилучається. Ще одним синтаксичним засобом вираження стратегії маніпулятивного порівняння та засудження бажань співрозмовника є антонімічні паралельні конструкції *I don't mean, I mean,* які відтворюються у перекладі, адже перекладач вдається до синтаксичного уподібнення, хоча лексичні елементи не збігаються *Я не маю на увазі, я говорю*. Таким чином, у наведеному прикладі маніпулятивний вплив відтворюється, проте не повною мірою, що послаблює його емоційне забарвлення та прагматичний потенціал.

Наступний приклад ілюструє такий синтаксичний засіб як паралельні конструкції:

“Here, Lyra! You're not to go out again this evening. Master's orders.” “Why not?” “I told you, Master's orders. He says ***if you come in, you stay in*** *– that's the golden rule”* [89, с. 19]. *– Гей, Ліро! Сьогодні ввечері більше не виходь. Наказ Ректора. – Чому? – Я повторюю тобі, це – наказ Ректора. Він сказав,* ***щоб ти залишилася, коли прийдеш*** *– це золоте правило* [88, с. 21].

Наведений приклад ми аналізували у попередньому підрозділі, адже у ньому є метафора, яка створює маніпулятивний вплив у діалозі. Окрім стилістичного засобу виділяємо синтаксичний, а саме паралельні конструкції *if you come in, you stay in*, які реалізують стратегію маніпулятивного шантажу, адже висувається ультиматум перед одним із співрозмовників. У перекладі такий синтаксичний засіб не відтворюється, адже перекладач вдається до заміни типу речення на складнопідрядне, що нівелює емоційне навантаження репліки. Проте, еквівалентно відтворена метафора компенсує відсутність паралелізму.

Розглянемо ще один приклад паралельних конструкцій:

*"**Look at the state of this wardrobe**! You en't hung nothing up for weeks! **Look at the creases** in this—" Look at this, look at that...Lyra didn't want to look. She shut her eyes as she rubbed at her face with the thin towel. "You'll just have to wear it as it is. There en't time to take an iron to it. God bless me, girl, your knees* **– look at the state of them***...." "**Don't want to look at nothing**," Lyra muttered* [89, с. 81]. *– **Погляньте,** що діється в цій шафі! Ти не прибирала в ній цілу вічність! **Подивись**, яке зім'яте це… Подивись на це, подивись на те… Ліра не хотіла дивитися. Вона заплющила очі, витираючи обличчя вафельним рушником. – Тобі доведеться надягти все, як є. Немає часу прасувати. Боже мій, дівчино,* ***подивись*** *на свої коліна – поглянь, у якому вони стані… – **Не хочу ні на що дивитися**, – пробурмотіла Ліра* [88, с. 79].

У наведеному діалозі Ліри та пані Лондсейл, котра не могла терпіти бруд і непорядок і всяко намагалася привчити всіх до чистоти, що було болючою темою для Ліри, адже та не любила марнувати свій час на такі дурниці як складання речей у шафі чи миття рук. Так, у наведеному уривку для того, щоб мотивувати Ліру до охайності, вдається до маніпулятивних стратегій засудження бажань співрозмовника та обвинувачення. Зазначені стратегії проявляються за допомогою паралельних конструкцій *Look at the state of this wardrobe! Look at the creases… look at the state of them.* У перекладі такий синтаксичний засіб відтворюється за допомогою синтаксичного уподібнення *Подивись!* Проте, Ліра не піддається маніпуляції і відповідає тим же повторюваним реченням *Don't want to look at nothing*, що збентежило пані Лондсейл, адже вона звикла, що всі її бояться і піддаються її маніпуляціям, тому можемо стверджувати, що Ліра вдалася до стратегії маніпулятивного підхоплення.

Розглянемо продовження вищенаведеного діалогу про необхідність дотримання гігієни між Лірою та пані Лондсейл:

"Wash," she said ferociously. "You get all that dirt off." "Why?" Lyra said at last. "I never wash my knees usually. No one's going to look at my knees. ***What've I got to do all this for?*** *You don't care about Roger neither, any more than Chef does. I'm the only one that*

–" Another smack, on the other leg [89, с. 81]. *– Мийся, – рішуче наказала вона. – Ти змиєш весь цей бруд. – Навіщо? – зрештою відповіла Ліра. – Зазвичай я не мию колін. Ніхто не буде дивитися на мої коліна.* ***Навіщо ж тоді я їх митиму?*** *Вам також наплювати на Роджера, як і кухарю. Лише я одна… Ще один ляпас по другій нозі* [88, с. 79].

У наведеному продовженні діалогу, де попередньо пані Лондсейл вдавалася до маніпуляції, виокремлюємо маніпулятивний вплив з боку Ліри, яка, як відомо з попереднього аналізу її діалогічного мовлення, також досить вміло застосовує різного роду маніпулятивні стратегії. Так, у вищенаведеному прикладі, за допомогою риторичного питання *What've I got to do all this for?,* що ілюструє стратегію маніпулятивного перепитування, з метою переконати пані Лондсейл, що немає сенсу мити руки, лице, а тим більше коліна, якщо вони і так будуть забруднені. У перекладі синтаксичний засіб риторичного питання зберігається *Навіщо ж тоді я їх митиму?,* проте у ньому відбуваються внутрішню зміни на лексичному рівні, адже перекладач вдається до конкретизації процесу, адже англійський варіант твору за повного синтаксичного уподібнення у перекладі, був би незрозумілий реципієнту. Варто зауважити, що застосування відповіді маніпуляції на маніпуляцію є досить потужним прагматичним засобом для впливу на самого читача, адже той уявляє характер та психологічний стан кожного героя у тій чи іншій ситуації.

Ще одним синтаксичним засобом маніпулятивного впливу є членування речення:

"*In some of the old rooms," she said finally. "****And where else?"*** *"In the claybeds, sometimes."* ***"And?"*** *"Jericho and Port Meadow." "****Nowhere else?"*** [89, с. 17]. *– У деяких старих кімнатах, – нарешті відповіла вона.* ***А ще де?*** *– Іноді в Клейбедсі. –* ***А ще?*** *– В Єрихоні і порту Медоу. –* ***І більше ніде?*** *– Ні* [88, с. 19].

Наведений приклад ілюструє діалог Ліри та її однокурсника, який намагається дізнатися деяку інформацію якою він не володіє, тому він вдається до маніпулятивної стратегії нагромадження питань, тим самим членуючи речення. Замість того, щоб одразу запитати Ліру про те, що його цікавить, він членує питання, гадаючи що таким

чином він дізнається більше деталей. У перекладі такий засіб відтворюється за допомогою синтаксичного уподібнення, а також додавання додаткових часток, які підсилюють маніпулятивний ефект і передає прагматичний потенціал синтаксичного прийому.

Отже, на синтаксичному рівні стратегії маніпулятивного впливу виражаються найяскравіше у художніх текстах, адже завдяки їм читач може зрозуміти настрій та емоції учасників діалогу. У романі «Золотий компас» переважають такі синтаксичні засоби: повтори, імперативи, паралельні конструкції, незакінчені речення, полісиндетон, членування речення, розділові питання та накопичення ланцюжкових питань. Такі синтаксичні засоби вдало реалізують стратегії маніпулятивного шантажу, перебивання та перепитування, уникнення теми, а також стратегії маніпулятивного порівняння та засудження бажань співрозмовника. У перекладі вони відтворюються за допомогою синтаксичного уподібнення та додавання, які підсилюють маніпулятивний ефект і передають прагматичний потенціал синтаксичних засобів.

Загалом, в процесі перекладу мовних засобів реалізації стратегії маніпулятивного впливу на лексичному, стилістичному та синтаксичному рівнях було використано перекладацькі трансформації, а саме калькування (15%), компенсацію (10%), конкретизацію (6%), генералізацію (6%), модуляцію (11%), еквівалентний відповідник (14%), а також синтаксичне уподібнення (12%) та додавання (9%), вилучення (7%), перестановка (7%), рідше – антонімічний переклад (3%).

ВИСНОВКИ

У роботі подано дослідження стратегій реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні за допомогою мовних засобів та їх відтворення при перекладі.

Дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1. З лінгвістичного аспекту діалог необхідно визначати як феномен комплексний – мовленнєвий, розумовий, структурний, функціональний, комунікативний, тобто у межах дискурсу. Діалогічні дискурси можуть класифікуватися за цілою низкою ознак: соціолінгвістичних, психолінгвістичних, комунікативно-прагматичних, тематичних. У межах комунікативно-прагматичного підходу діалогічна комунікація поділяється на кооперативну та некооперативну; остання у свою чергу поділяється на конфліктну (вербально-агресивну) та маніпулятивну.

2. Слідом за В. А. Бухбіндером ми визначаємо діалогічне мовлення як форму мови, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи кількома особами. Обмін репліками у діалогічному мовленні визначається як реалізація певних інтенціональних станів комунікантів і може мати певну емоційну тональність, виражати настрої співрозмовників, що передає художній текст. У діалозі міститься різноманітніші, ніж у авторській розповіді, синтаксичні конструкції, що передають живі інтонації розмовної промови, адже діалог спрямований на передачу розмовної мови, що є прагматичною ціллю автора. Для цього використовується велика кількість розмовних виразів, просторіччя, спостерігається широке використання емоційно-експресивної лексики та синтаксичних засобів (простих та безсполучникових речень), важлива роль інтонації. Художнє діалогічне мовлення є взаємопов'язаною системою функцій, ядро яких складають: естетико-комунікативна, сюжетоутворююча, текстоутворююча, характерологічна та оцінна функції.

3. В процесі перекладу діалогічного мовлення у художньому творі перед перекладачем постають два основні завдання: передати художню своєрідність та образність мови персонажів, які відображають їх характери, а також рух сюжету загалом; передати прагматичний потенціал тексту, відобразити в перекладі авторську позицію як експліцитну, так і імпліцитну ідею твору. Такі труднощі

перекладач намагається усунути за допомогою перекладацьких трансформацій. Відповідно до найпоширенішої класифікації запропонованої В. С. Комісаровим, розрізняють кілька типів перекладацьких трансформацій: стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні, граматичні трансформації.

4. Мовна (мовленнєва) маніпуляція (маніпулювання) – це різновид маніпулятивного впливу, який відбувається шляхом використання мовцем певних засобів мови з метою прихованого впливу на когнітивну та поведінкову діяльність. Учасники діалогічного мовлення у процесах породження та розуміння реплік здійснюють складну діяльність, що включає набір необхідних мотивацій (інтенційних станів), відповідних їм розумових операцій, комунікативних стратегій та моделей інтеракцій, які отримують конвенційне мовленнєве втілення. Комунікативний аспект діалогічної взаємодії покладений в основу класифікації моделей маніпулятивної діалогічної комунікації, які формують наступні стратегії маніпулятивного впливу: уникнення теми, перепитування, перебивання, підхоплення теми, навмисної зміни теми, відмови від комунікації, демонстративного мовчання. Так, вищезазначені стратегії маніпулятивного впливу можуть бути виражені спеціальними мовними маркерами на різних рівнях мови.

5. Стратегії маніпулятивного впливу на рівні фактичному – різні випадки спотворення реальності чи неповного інформування, на рівні логічному – використання порушень логічних закономірностей, на рівні комунікативно-прагматичному – вплив на основі відступу від дискурсу та інших механізмів імпліцитних засобів, а також рівні власне мовному – використання лексичних, фразеологічних, стилістичних та синтаксичних одиниць та категорій з метою маніпулятивного впливу. Згідно з О.Г. Рудою, до власне мовної реалізації стратегій маніпуляції належать засоби різних рівнів мови: лексико-семантичні засоби, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, параграфемні засоби. Оскільки ми досліджуємо маніпулятивні стратегії у діалогічному мовленні персонажів художнього тексту, виділяємо також стилістичні засоби реалізації стратегій маніпулятивного впливу. Усі мовні прийоми маніпулятивного впливу мають на меті нав'язати адресату власну думку та/або переконати його у своїй правоті.

6. Методологія дослідження стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях та способів їх відтворення у перекладі, містить наступні методи: загальнонауковий, який включає методи дедукції та індукції; метод контекстуального аналізу використовуємо з метою визначення текстового оточення мовних одиниць маніпулятивного впливу у тексті досліджуваного роману; описовий метод допоміг проаналізувати теоретичну базу дослідження щодо опису стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та виділення їх класифікації; прагматичний аналіз був застосований для дослідження взаємозв'язку мовних засобів на різних рівнях, дій та суспільних умов; порівняльний аналіз використовується для визначення доречності та відповідності перекладацьких стратегій, використаних перекладачем в українському варіанті матеріалу дослідження; метод кількісного аналізу застосовується для підрахунку відсоткового співвідношення способів перекладу мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій українською.

7. У художніх творах застосовуються стратегії маніпулятивного впливу, які демонструють інтенцію мовців в процесі діалогу. Серед найчастіше вживаних стратегій виділяємо: маніпулятивне перепитування, яке полягає в тому, що відповідальний за ситуацію відповідає питанням на питання; стратегія перебивання використовується ініціатором діалогу у ситуації обриву репліки співрозмовника; стратегія маніпулятивного шантажу використовується при нестачі аргументів під час діалогу; маніпулятивна стратегія відмови від незручного питання використовується, коли замість відповіді відповідач реагує на саму іллокутивну силу ініціюючого питання, вербалізуючи її тим чи іншим способом; стратегію маніпулятивного уникання теми герої використовують задля уникнення небажаної розмови; стратегія маніпулятивного підхоплення запроваджена формулою «заперечення під виглядом згоди»; маніпулятивна стратегія обвинувачення, за якої один із учасників діалогу намагається звинуватити свого співрозмовника у чомусь задля того, щоб останній почував себе пригнічено та врешті погодився з думкою іншого; маніпулятивна стратегія співпраці, яка характеризується високим рівнем спрямованості на власні

інтереси, які реалізуються за рахунок інтересів суперника; стратегія порівняння, яка полягає у зіставленні учасника діалогу з іншими учасниками або персонажами.

8. На лексичному рівні нами були виокремлені мовні засоби, які реалізують стратегії мовного впливу, а саме евфемізми, оказіоналізми, негативно забарвлена лексика, а також спеціально марковані лексичні одиниці та фрази, серед яких виділяємо дієслова на позначення психофізичного стану та співпраці, модальні дієслова. Такі лексичні засоби несуть конотацію маніпуляції, які учасники діалогу часто застосовують, щоб переконати, нав'язати думку, змінити тему діалогу або надавити на співрозмовника, звинуватити у чомусь. У перекладі такі лексичні засоби відтворюються за допомогою калькування, компенсації, конкретизації, модуляції та еквівалентного відповідника. Загалом, переклад є досить вдалим, адже він повністю або частково передає прагматичний потенціал сказаного.

9. На стилістичному рівні стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв художніх творів реалізуються за допомогою таких засобів як гіпербола, епітети, порівняння, антитеза та метафори. Саме ці образні мовні засоби роблять діалогічне мовлення героїв художнім, адже вони підсилюють маніпулятивний вплив своїми перебільшеннями, нагромадженнями та виразністю. У перекладі такі стилістичні засоби відтворюються за допомогою калькування, генералізації, модуляції, а також конкретизації, що зберігають образність та прагматичність зазначених засобів, відповідно вдало передають маніпулятивний характер діалогічного мовлення героїв. Проте, інколи перекладач вдається до вилучення стилістичних елементів, що нівелює маніпулятивну складову сказаного.

10. На синтаксичному рівні стратегії маніпулятивного впливу виражаються найяскравіше у художніх текстах, адже завдяки їм читач може зрозуміти настрій та емоції учасників діалогу. У художніх творах переважають такі синтаксичні засоби: повтори, імперативи, паралельні конструкції, незакінчені речення, полісиндетон, членування речення, розділові питання та накопичення ланцюжкових питань. Такі синтаксичні засоби вдало реалізують стратегії маніпулятивного шантажу, перебивання та перепитування, уникнення теми, а також стратегії маніпулятивного порівняння та засудження бажань співрозмовника. У перекладі вони відтворюються

за допомогою синтаксичного уподібнення та додавання, які підсилюють маніпулятивний ефект і передають прагматичний потенціал синтаксичних засобів. Загалом, в процесі перекладу мовних засобів реалізації стратегії маніпулятивного впливу на лексичному, стилістичному та синтаксичному рівнях було використано перекладацькі трансформації, а саме калькування (15%), компенсацію (10%), конкретизацію (6%), генералізацію (6%), модуляцію (11%), еквівалентний відповідник (14%), а також синтаксичне уподібнення (12%) та додавання (9%), вилучення (7%), перестановка (7%), рідше – антонімічний переклад (3%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Алексєєва І.С. Введення у перекладознавство. К., Водограй, 2001. 178 с
2. Андрейчук Н. І. Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики : ідеологія і програми досліджень. Лінгвістичні студії. Донецьк: ДНУ, 2009. Вип. 17. С. 273-278.
3. Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів – інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси): Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2002. 268 с.
4. Арнольд І.В. Стилістика. Сучасна англійська мова / Підручник для ВНЗ-4-е узд., випр. та доп. К.: Наука, 2002. 384 с.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
6. Бухбіндер В.А., Штраус В. Основи методики викладання іноземних мов. К.: Вища школа, 2001. 336 с.
7. Бархударов Л. С. Мова і переклад (Питання загальної та приватної теорії перекладу). К: «Міжнародні відносини», 2005. 240 с.
8. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм: автореф. дис. … доктора філологічних наук. К., 2010. 37 с.
9. Бєлова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці / Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Іноземна Філологія. Вип. 32-3. 2002. С. 11-14.
10. Бєлова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. С. 11-16.
11. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград: РВК КДПУ ім. В.Винниченка, 2013. 200 с.
12. Бикова О.М. Мовне маніпулювання. Теоретичні та прикладні аспекти мовного спілкування. 1999. № 1. С. 99-103.

13. Бобошко Т. М. Комунікативні стратегії й тактики та оцінні висловлення. Лінгвістика XXI століття. 2013. С. 51-58.
14. Ботвінко О. М. Невербальні засоби на позначення презирства в англомовленнєвому діалогічному дискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. К., 2011. Вип. 19. С. 210-214.
15. Ван Еємерен Ф. Найважливіші концепції теорії аргументації. пров. з англ. К.: Філологічний факультет, 2006. 296 с.
16. Васьківська Г., Паламар С., Порядченко Л. Психолінгвістичні аспекти формування культури діалогічного спілкування /Психолінгвістика. Психолингвистика. Psycholinguistic. Том 26(2): Психолінгвістика. Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М., 2019. С.11–26.
17. Венкель Т. В. Синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики прикметників на позначення кольору в англійській мові: автореф. дис . на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
18. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: вид. «Нова книга», 2003. 160 с.
19. Висоцька Н. Л. Сучасні дослідження поняття текст у мовознавстві. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія. Одеса: міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 10. Т. 2. С. 46-48.
20. Волченко О.М. Використання синтаксичних трансформацій для досягнення еквівалентності перекладу / Журнал Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського «Young Scientist». No 4.17. М., 2017. С. 89-93.
21. Гальперін І.Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження: навч. К.: Наука, 1981. 140 с.
22. Гарбовський Н.К. Теорія перекладу. Л: Вид-во Львівського ун-ту, 2007. 544 с.

23. Гетьман З.О. Лінгвістична модель іспанського діалогічного мовлення: принципи граматичної побудови діалогічного тексту : Дис... д-ра філол. наук: 10.02.05 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2001. 465 с.
24. Горіна Ж.Д. Комунікативні технології маніпуляції у ЗМІ та питання інформаційної безпеки. Вісник Одеського національного університету. Т. 24. Вип. 1(19). Серія : Філологія. Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2019. С. 14-20.
25. Горнфельд А. Г. Про тлумачення художнього твору / Введення у літературознавство. 4-те вид.. В.: Нова школа, 2006. 612 с.
26. Дейк ван Т.А., Кінч В. Стратегії розуміння зв'язного тексту. Нове у закордонній лінгвістиці. К: Прогрес, 1988. Вип. 23. С. 153-211.
27. Демецька В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі / Психолінгвістика. Том 26(2): Психолінгвістика. Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М., 2019. С. 70-90.
28. Дяченко О.В. Складові механізму реалізації мовної маніпуляції в політиці. Політичне життя. 2018. № 2. С. 91-96.
29. Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англомовного діалогічного тексту: когнітивний та прагматичний аспекти. Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2001. 20 с.
30. Ібрагімова С. С. Взаємодія національних варіантів і розвиток словникового складу сучасної англійської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
31. Іванова К. А. Конфліктність і толерантність: становлення толерантних відносин у суспільстві. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2010. Вип. 52. С. 9-11.
32. Ільницька Л. Л. Англомовний сугестивний дискурс: автореф. дис. на здобуття наук. звання канд. філол. наук: спеціальність 10.02.04. «Германські мови». Харків, 2006. 20 с.
33. Калустова О.М. Художній образ і перекладознавча специфіка поняття. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2007. Вип. 41. С. 31-33.

34. Коваленко Б.О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т мовознав. імені О.О. Потебні. Київ, 2003. 19 с.
35. Кондратьєва О. В. Когезія в аспекті перекаду / Вісник КНУ імені Тараса Шевченка № 14. Київ, 2013. 307 с.
36. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.
37. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту. Studia Linguistica, 2008. vol. 1. С. 48-54.
38. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.
39. Кость І. Я. Механізми вербалізації емоційного стану людини в українському прозовому тексті. Вчені записки Кримського федерального університету імені В.І. Вернадського. Філологічні науки. 2011. Т.24. № 4. С. 56-67.
40. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / Мовознавство. Вип. № 5. 2003. С. 24-29.
41. Леонтьєва Л.Є. Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. 298 с.
42. Лотман М.Ю. Про мистецтво. Е.: АССА, 2005. 704 с.
43. Лук'янець М. Г. Класифікація респонсивних стратегій і тактик (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія, 2015. С. 213-218.
44. Мандер С. М. Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурах. Мовні і концептуальні картинисвіту. 2014. № 50 (2). С. 42-48.
45. Максименко С.Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: підручник для студентів вищ. навч. закл. К.: Форум, 2000. 543 с.

46. Маслова Т. Б. Принципи класифікації комунікативних стратегій: матеріали II Міжнародної наукової конференції. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2015. С. 82-85.
47. Morozova O. I. Speech Manipulation in a Multi-Party Interactive Field. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Філологія. 2013. Т. 16, № 2. С. 84-91.
48. Найдіна Д.С. Класифікація стратегій та тактик маніпулювання за аспектом об'єкта впливу. Філологічні науки Питання теорії та практики. 2015. № 4. С. 123-126.
49. Некряч Т.Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів: навч. посіб. для студ. переклад. фтів ВНЗ. Вінниця: Нова книга, 2008. 195 с.
50. Несин Ю. М. Особливості перекладу висловлювань-незадоволень мовців різних соціокультурних рівнів. Вісник НТУУ КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. №. 1. С. 201-205.
51. Нестеренко Н.М. A Course in Interpreting and Translation. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 240 с.
52. Образцова О.М. Мовленнєва характеристика персонажа художнього твору як перекладацька проблема. Одеський лінгвістичний вісник – науково-практичний журнал. 2015. № 6. С. 84-89.
53. Олвуд Дж. Когезія діалогу. Університет Гьотеборгу. Швеція, 2005. 11 с.
54. Паршин П. Б. Мовленнєвий вплив: основні сфери та різновиди. Рекламний текст. Семіотика та лінгвістика. К: Вид. будинок Гребеннікова, 2000. С. 55-73.
55. Петрик В.М., Присяжнюк М.М., Компанцева Л.Ф. та ін. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
56. Полєвик Д.О., Кириченко О.А. Антонімічний переклад, як складова перекладацьких трансформацій. Соціальногуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної

філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013 р. Відп. за вип. В.В. Опанасюк. Суми: СумДУ, 2013. Ч.1. С. 98-99.

57. Почепцов Г. Г. Комунікативні аспекти семантики. Київ, 1987. 131 с.

58. Руда О.Г. Мовне питання як об’єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2012. 232 с.

59. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

60. Сіденко Н.Г. Інструменти мовленнєвої маніпуляції в англомовній «жовтій» пресі. Записки з романо-германської філології. 2014. № 2. С. 105-113.

61. Смоляна А. Компенсація та антонімічний переклад як засоби передачі комунікативної та стилістичної рівнозначності різномовних художніх та нехудожніх текстів. Вип. № 10. К.: Лінгвістика, 2009. С. 290-294.

62. Сліпецька В. Д. Негатив у комунікації, чи маніпулятивні стратегії і тактики конфліктного спілкування: дослідницькі постулати і перспективи. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. Вип. 62. С. 163-166.

63. Стернін І.А. Введення в мовленнєвий вплив. В: Витоки, 2001. 252 с.

64. Сологуб Н.М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. Науковий вісник Чернівецького університету. «Слов’янська філологія»: зб. наук. праць. Чернівці: «Рута», 2001. С. 34-38.

65. Цуприк І.С. Відтворення мовних засобів стратегій маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні в перекладі / збірник тез доповідей ІІІ Всеукраїнської студентської наукової конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики». Харків, 2023. С. 292-293.

66. Цуприк І.С. Стилістичні засоби реалізації маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні та способи їх відтворення / збірник тез доповідей V Міжнародної студентської конференції «Діджиталізація науки як виклик сьогодення». Суми, 2023. С. 172-176.

67. Шепель Ю. Медіа-дискурс як засіб маніпулятивного впливу на читача. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2017. С. 302-307.
68. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 267 с.
69. Austin J.L. How to do things with words. Oxford Un. Press, 1962. 422 p.
70. Catford J.C. A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press, 1984. 259 p.
71. Chomsky N. Necessary Illusions Thought Control In Democratic Societies. London: Pluto Press, 1999. 573 p.
72. Dilts R.B. Sleight of Mouth: The Magic of Conversational Belief Change. California: Meta Publications, 2001. 330 p.
73. Gumpers J. J. Discourse strategies. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 193 p.
74. Grice H. Logic and Conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3. M., 1975. P. 45-47.
75. Hall E.T. The silent language. New York, London.: Anchor Books. Doubleday, 2000. 263 p.
76. Harris Z. S. Discorse analysis. NY: Linguistic Society of America, Language. 28 (1), 20158. 1-30 p.
77. Heskett J. Design : A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2015. 148 p.
78. Jacobson R. On the linguistic aspects of translation. K., 2000. 124 p.
79. Kenzhekanova K., Zhanabekova M. Manipulation in Political Discourse of Mass Media. MCSER Publishing. 2015. С. 325-332.
80. Komissarov V.N. Modern translation studies: textbook. allowance. ETS, 2002. 167 p.
81. Lakoff G. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 354 p.

82. Latyshev L.K. Translation course: translation equivalence and stages of its achievement. L.: Education, 1980. 160 p.
83. Levin B. English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation. Chicago: CUP, 2013. 366 p.
84. Lung H. Mind Manipulation: Ancient and Modern Ninja Techniques. – Secaucus: Citadel Press, 2002. 192 p.
85. Munday J. Introducing. Translation Studies: Theories and Applications. London: Routledge, 2001. 256 p.
86. Schweitzer A.D. Theory of Translation. Status, problems, aspects. B.: Librocom, 2009. 215 p.
87. Taylor J. R. Linguistic Categorization, Prototypes in Linguistic Theory. Oxford: Clarendon Press, 1989. 65 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

88. Пулман Ф. Північне сяйво. Золотий компас / переклад з англ. Н. Рябової. К.: Nebo BookLab Publishing, 2019. 435 с.
89. Pullman P. His Dark Materials. Northern Lights. The Golden Compass. L.: Everyman, 2015. 1144 p.

Довідкова література

90. Кормілов З.І. Сучасний словник-довідник з літератури. М., 1999. 421 с.
91. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.
92. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
93. McArthur T. The Oxford Companion to the English Language. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.
94. Malmkjær K. Artificial Languages / The Linguistic Encyclopedia. L., NY. : Routledge, 1995. P. 38-42.
95. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. L., N.Y. : Routledge, 2001. 691 p.

Інтернет-джерела

96. Бідненко Н.П. Проблема реалізації індивідуальної творчої установки перекладача і збереження авторської індивідуальності при перекладі художнього твору. URL: https://www.academia.edu/18299151/
97. Гоца Н.М. Текст як лінгвістична єдність та основні аспекти й методи його аналізу. Філологічні науки. Риторика і стилістика. URL: www.nauka.com/15_DNI.../327doc.htm
98. Доценко О.Л. Психологія маніпуляції: феномени, механізми та захист. URL: https://www.twirpx.com/file/28498/
99. Лойко В.В. До питання маніпуляції суспільною свідомістю у політичному дискурсі ЗМІ. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ soc_gum/vzhdu/2011_57/ vip_57_38.pdf
100. Чепурна З.В. Проблеми перекладу літератури технічного спрямування з використанням лексичних трансформацій. URL: https://bit.ly/2FHI6jC
101. Shavit Z. Translation of Children's Literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem. URL: https://www.jstor.org/stable/1772495

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Типологія діалогів за комунікативно-прагматичними ознаками

Залежно від різних сфер комунікації та її типів:
• особисті та публічні; • офіційні та неофіційні; • побутові, виробничі; • наукові та навчальні; • особистісно орієнтовані та інституційні
За характером комунікативної спрямованості
• діалоги-повідомлення, діалоги-обговорення та діалоги-бесіди; • діалоги-спори, діалоги-дискусії, діалоги-обговорення; • діалоги-аргументації, діалоги-переговори, діалоги-інтерв'ю; • діалоги-розпитування, діалоги-допити
За інтенціями комунікантів
• діалоги афілятивні (експресивна макроінтенція); • діалоги-інтерв'ю (евристична макроінтенція); • інтерпретаційні (координативна макроінтенція); • інструментальні (регулятивна макроінтенція)
За цілеорієнтованістю
• діалоги одноцільові (дзвінок у довідкову службу); • багатоцільові
За функціональністю
• інформативні; • рескриптивні; • дискусійні; • регулятивні; • безмовні (тобто фатичні)

ДОДАТОК Б

Мовні засоби вираження маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні

ДОДАТОК В

Стратегії маніпулятивного впливу у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас»

- стратегія маніпулятивного перепитування
- стратегія перебивання
- стратегія маніпулятивного шантажу
- маніпулятивна стратегія відмови від незручного питання
- стратегія маніпулятивного уникання теми
- стратегія маніпулятивного підхоплення
- маніпулятивна стратегія засудження бажань співрозмовника
- маніпулятивна стратегія співпраці
- маніпулятивна стратегія обвинувачення
- маніпулятивна стратегія порівняння

ДОДАТОК Г

Мовна реалізація стратегій маніпуляції у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас»

Лексичний рівень	
евфемізми	*Hiding and spying is for* ***ignorant children.*** *Barnard and Stokes were two –* ***how shall I put it – renegade theologians*** *who postulated the existence of numerous other worlds like this one…*
емоційно забарвлена лексика	*"****Why on earth*** *should she?" he said.* "*But how do you know that,* ***for God's sake****? The alethiometer again?"*
оказіоналізми	*The* ***what-do-they-call-it:*** *the Oblation Board?*
марковані лексичні фрази	*"Look, John,* ***you may be right, but*** *such fact does not suit me".*
Стилістичний рівень	
гіпербола	*And I think it would be* ***the silliest thing you've ever done in a lifetime of silly things*** *to interfere. It's nothing to do with us.* *They're* ***the dirtiest in the whole world****.*
порівняння	*"You hide and I find you and* ***slice you open,*** *right,* ***like the Gobblers do****."* *She could* ***snap your backbone like a twig.***

епітети	*“Well, what have you done with him, you* ***half-arsed pillock****?”*
метафори	*“I told you, Master's orders. He says if you come in, you stay in –* ***that's the golden rule****”.*
Синтаксичний рівень	
повтор	*“We're going to have to stay here now.* ***Why don't you listen to me?****” – “****Why I don’t listen to you?****” she whispered back.*
негативне розділове питання	*“We want your help,” she said. “****You don't mind helping us, do you?****”*
паралельні конструкції	*“I told you, Master's orders. He says* ***if you come in, you stay in*** *– that's the golden rule”.*
незакінчене речення	*“I see. So you've been all over the roof* ***and ....”*** *“Not all over. You can't get onto the Sheldon Building because you have to jump up from Pilgrim's Tower across a gap.*
членування речення	*In some of the old rooms,” she said finally. “****And where else?”*** *“In the claybeds, sometimes.”* ***“And?”*** *“Jericho and Port Meadow.” “****Nowhere else?”***

ДОДАТОК Д

Способи перекладу мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас»

Оригінал	***Переклад***	***Спосіб перекладу***
Лексичний рівень		
If they want to enjoy their little secrets you should just feel superior and let them get on with it. Hiding and spying is for ***ignorant children****.*	*Якщо їм подобаються їхні маленькі таємниці, ти маєш бути вище за це і дати їм спокій. А ховатися та шпигувати – це для* ***дурненьких діточок.***	конкретизація
*"If I talked to her about Dust? You don't think she'd listen to that?" – "****Why on earth*** *should she?" he said.*	*Поговорити з нею про Пил? Думаєте, вона не буде слухати? –* ***А навіщо*** *їй слухати? – сказав він.*	еквівалентний відповідник нейтралізація
"*But how do you know that,* ***for God's sake****? The alethiometer again?" "*	*– Але,* ***заради Бога****, звідки ви це знаєте? Знову алетіометр?*	калькування
"Is Lord Asriel's business anything to do with this new initiative of the Consistorial Court of Discipline? The ***what-do-they-call-it:*** *the Oblation Board?"*	*Справа лорда Ізраеля якось пов'язана з новою ініціативою Консисторського Суду Благочестя? Чи* ***як вони це називають*** *– Облатковим братством?*	калькування

Lord Asriel laughed: "Look, John, ***you may be right, but*** *such fact does not suit me"*	*Лорд Ізраель засміявся: «Слухай, Джоне,* ***можливо, ти маєш рацію, але*** *такий факт мене не влаштовує»*	калькування
"But other girls, perhaps..." "No." "You ***see****, none of us would* ***want*** *you to miss all the usual childhood pleasures and pastimes. I sometimes* ***think*** *it must be a lonely life for you here among a company of elderly Scholars, Lyra. Do you* ***feel*** *that?"*	*Ні. –* ***Розумієш****, ніхто з нас* ***не хоче****, щоб ти була позбавлена звичайних дитячих радощів та розваг. Іноді мені* ***здається****, що в тебе дуже одиноке життя в компанії старих учених, Ліро. Ти* ***відчуваєш*** *самотність?*	конкретизація антонімічний переклад еквівалентний відповідник
Стилістичний рівень		
"No," he said. "I think it is, like you do. And I think it's none of our business. And I think it would be ***the silliest thing you've ever done in a lifetime of silly things*** *to interfere. It's nothing to do with us.*	*– Ні, – сказав він. – Я не згодний з тобою. І думаю, ця справа нас не обходить. І, як на мене,* ***це буде найдурніша з найдурніших речей у твоєму житті*** *– втручатися сюди. Це нас не стосується*	калькування вилучення
Let's play kids and Gobblers!" "How d'you play that?" – "You hide and I find you and ***slice you open,*** *right,* ***like the Gobblers do****."*	*– Давай гратися в дітей та гоблінів! – Як у це гратися? – Ти ховаєшся, а я знаходжу тебе і* ***розрізаю на частини,***	генералізація

	саме так, ***як роблять гобліни***.	
“Well, what have you done with him, you ***half-arsed pillock****?” One of Lyra's brat companions picked up a stone automatically when he heard the commotion, but Lyra said, “Put it down. She's in a temper. She could* ***snap your backbone like a twig****”*	*Що ти зробив з ним, ти,* ***дурний ледащо****? Один із Ліриних компаньйонів автоматично підняв камінь, почувши цей голос, але Ліра сказала: – Поклади його на місце. Вона гнівається. Вона може* ***зламати твій хребет, як гілку***	генералізація калькування
“I don't mean Roger the ***unhonourable*** *kitchen boy. I mean children such as yourself.* ***Nobly born*** *children.*	*– Я не маю на увазі Роджера з кухні. Я говорю про дітей таких, як ти.* ***Благородних*** *дітей.*	вилучення модуляція
Синтаксичний рівень		
“We're going to have to stay here now. ***Why don't you listen to me?****” – “****Why I don’t listen to you?****” she whispered back.*	*– Тепер ми змушені залишитися тут.* ***Чому ти мене не послухала? – Чому я тебе не послухала?*** *– прошепотіла вона у відповідь.*	синтаксичне уподібнення
*“Hey, lady! What you got us all here for?” “We want your help,” she said. “****You don't mind helping us, do you?****”*	*– Гей, леді! Навіщо ви нас тут всіх зібрали? – Нам потрібна ваша допомога, – відповіла вона. –* ***Ви ж не проти допомогти нам?***	додавання

*Hello," says the beautiful lady. "**What's your name?"** "Tony." **"Where do you live, Tony?"** "Clarice Walk." **"What's in that pie?"** "Beefsteak." **"Do you like chocolate?"** "Yeah!" "As it happens, **I've got more chocolate than I can drink myself. Will you come and help me drink it?"** He's lost already.*	*– Привіт, – говорить красива жінка, – **як тебе звати?** – Тоні. **– Де ти живеш, Тоні?** – На бульварі Кларіс. – **З чим пиріг?** – З яловичиною. – **Ти любиш шоколад?** – Та-ак! – До речі, в **мене стільки шоколаду, що я сама не вип'ю. Хочеш піти і допомогти мені його пити?** Тепер він попався.*	синтаксичне уподібнення антонімічний переклад
*"Mm," said Lyra. "**But** I wonder about your choice of companions. **Are you a lonely child?**" "No," she said. "**But**...do you...**do you miss the society of other children?**" "No." "**I don't mean** Roger the unhonourable kitchen boy.*	***Але** мене дивує, кого ти обрала в товариші. **Ти самотня дитина?** – Ні. – Ти… **Ти сумуєш за товариством інших дітей?** – Ні. – Я **не маю на увазі** Роджера з кухні**.***	синтаксичне уподібнення вилучення
*"Why not?" "I told you, Master's orders. He says **if you come in, you stay in** – that's the golden rule"*	*– Чому? – Я повторюю тобі, це – наказ Ректора. Він сказав, **щоб ти залишилася, коли прийдеш** – це золоте правило*	заміна типу речення

ДОДАТОК Ж
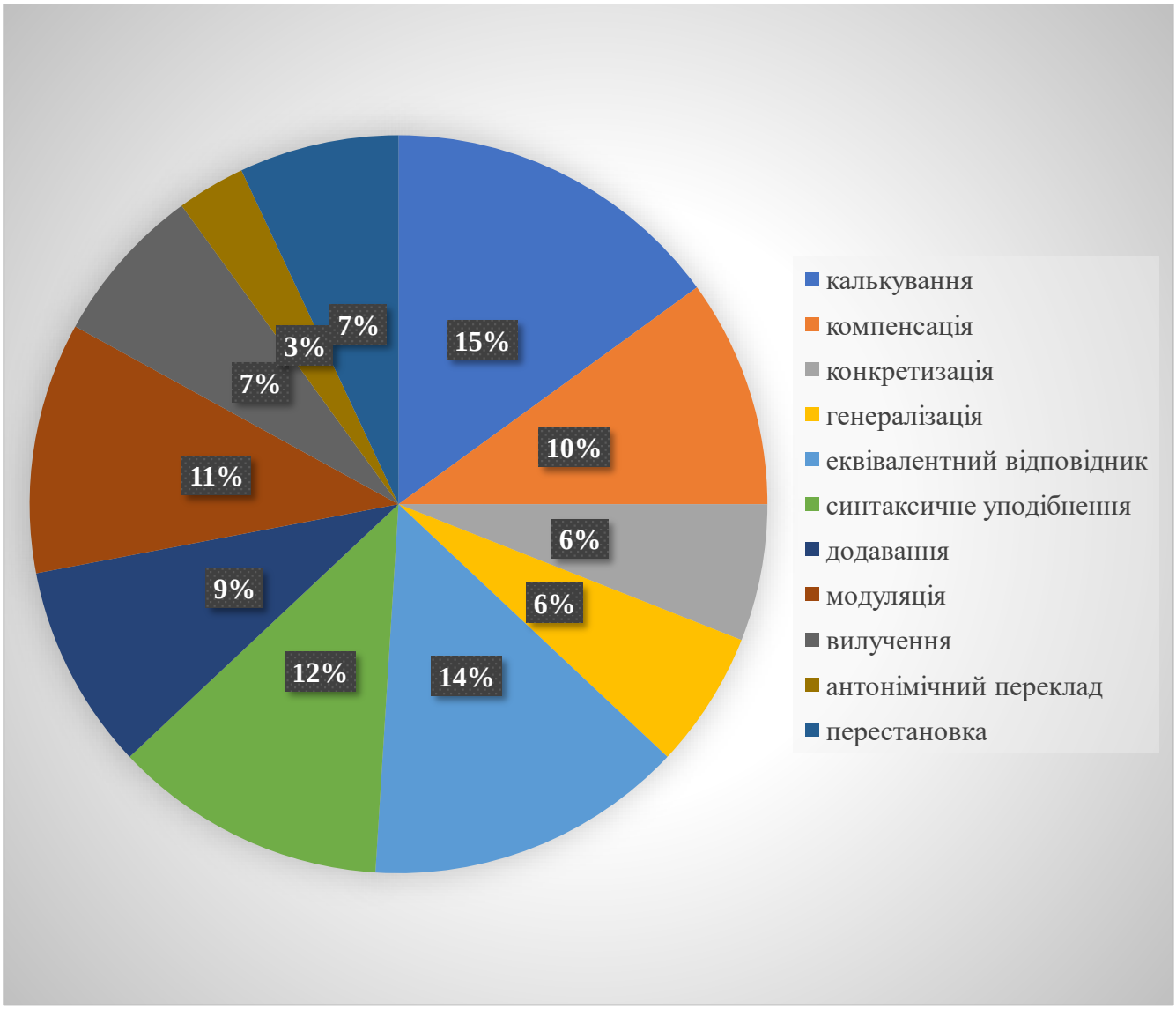
Відсотковий показник використання перекладацьких прийомів в процесі відтворення мовних засобів реалізації маніпулятивних стратегій у діалогічному мовленні героїв роману «Золотий компас»